

Piotr Długosz
Liudmyla Kryvachuk
Dominika Izdebska-Długosz

UCHODŹCY WOJENNI Z UKRAINY

- ŻYCIE W POLSCE I PLANY NA PRZYSZŁOŚĆ

Recenzenci:

dr hab. Krzysztof Czekaj, prof. UP

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

dr hab. Roksolyana Shvay, prof. UNPL

Uniwersytet Narodowy „Politechnika Lwowska”

prof. Ilja Kononov Ługański

Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki

Przygotowanie wydawnicze:

Studio DTP Academicon | dtp.academicon.pl | dtp@academicon.pl

Redakcja i korekta: Sylwia Pańków

Redaktor prowadzący: Agnieszka Stańczak

Łamanie: Patrycja Waleszczak, Mira Zyśko

Projekt okładki i stron tytułowych: Patrycja Waleszczak, Mira Zyśko

© Copyright by Wydawnictwo Academicon, Lublin 2022

e-ISBN: 978-83-62475-97-1

DOI: 10.52097/acapress.9788362475971

Wydawca: Wydawnictwo Academicon

ul. H. Modrzejewskiej 13, 20-810 Lublin

tel.: 603 072 530

e-mail: wydawnictwo@academicon.pl

www: wydawnictwo.academicon.pl

UCHODŹCY WOJENNI Z UKRAINY – ŻYCIE W POLSCE I PLANY NA PRZYSZŁOŚĆ

Abstrakt: Wojna na Ukrainie wywołana przez napaść rosyjskiego agresora zmusiła około 7 milionów mieszkańców Ukrainy do opuszczenia swojego kraju. Jest to największy kryzys migracyjny w ostatnich latach na świecie. Znaczna część Ukraińców uciekających przed wojną przyjechała do Polski. W związku z tym zostały zrealizowane badania sondażowe, które miały na celu dokładne określenie sytuacji uchodźców. Badania miały dać odpowiedź na pytanie, kim są uchodźcy w sensie społeczno-demograficznym, w jaki sposób adaptują się do rzeczywistości w Polsce, jaką mają kondycję psychiczną oraz jakie są ich plany życiowe. Do realizacji powyższych celów została wykorzystana metoda sondażu internetowego (CAWI). Próba badawcza była dobierana w sposób celowy. Do badań zakwalifikowano 737 prawidłowo wypełnionych kwestionariuszy. Wyniki badań pokazały, że do Polski w głównej mierze przybyły dobrze wykształcone kobiety z dziećmi z klasy średniej, które na Ukrainie mieszkaly w miastach i dobrze oceniały swoją sytuację finansową. Do Polski przyjechały dlatego, że miały tutaj znajomych oraz ponieważ Polska wydaje się być podobna pod względem językowym i kulturowym do Ukrainy. Uchodźcy najczęściej zamieszkiwali w mieszkaniach i domach samodzielnie wynajmowanych lub opłacanych przez inne osoby. U polskich rodzin znalazło schronienie 17% respondentów. Niewielu uchodźców mieszkało w miejscach zbiorowego zakwaterowania. Uchodźcy dobrze ocenili pomoc udzieloną przez Polaków. Najwyżej zostali ocenieni wolontariusze pracujący na granicy oraz polskie służby mundurowe. Większość z badanych uchodźców nie znała języka polskiego, ale uczyła się go bądź chciała to zrobić. Zdalnie pracowała na Ukrainie 1/3 badanych. W Polsce około 20% znalazło pracę, a 3/4 chciałoby znaleźć pracę w przyszłości. Większość uchodźców zarejestrowała się w rejestrze PESEL. Prawie połowa dzieci uchodźców brała udział w zajęciach online w ukraińskiej szkole. Połowa uchodźców posłała swoje dzieci do polskiej szkoły. Aż 3/4 respondentów doświadczonych było traumą wojenną mierzoną skalą RHS-15. Prawie 3/4 miało też wysoki poziom stresu psychologicznego. Połowa badanych uchodźców zamierzała wrócić do swojego domu na Ukrainie.

Kluczowe słowa: Ukraińcy, uchodźcy wojenni, adaptacja, integracja, trauma wojenna, sondaż online, Polska

ВОЄННІ БІЖЕНЦІ З УКРАЇНИ – ЖИТТЯ В ПОЛЬЩІ ТА ПЛАНИ НА МАЙБУТНЄ

Анотація: Війна в Україні, спровокована нападом російського агресора, змусила близько 7 мільйонів жителів України залишити свою країну. Це одна найбільших міграційних криз у світі за останні роки. Значна частина українців, які втікали від війни, прибула до Польщі. У зв'язку з цим було проведено опитування з метою докладного окреслення становища біженців. Результати дослідження мали дати відповідь на питання, хто такі біженці в соціально-демографічному вимірі, як вони адаптуються до життя в Польщі, який у них психічний стан та які дальші життєві плани. Для досягнення вищезазначених цілей було використано метод онлайн-опитування (CAWI). Вибірка дослідження мала цільовий характер. Для дослідження було кваліфіковано 737 правильно заповнених анкет. Результати дослідження показали, що до Польщі переважно приїхали представники середнього класу, в основному це освічені жінки з дітьми, які проживають у містах України та добре оцінюють своє матеріальне становище. Вони приїхали до Польщі, бо мали тут знайомих, а Польща видавалася їм країною, схожою на Україну в мовному та культурному аспекті. Найчастіше біженці проживали в помешканнях, які орендували самі або які їм надали безкоштовно чи оплачували інші люди. 17% респондентів знайшли прихисток у польських родинах. Небагато з-поміж опитаних біженців проживали у місцях масового проживання. Біженці добре оцінили допомогу, надану поляками. Найвищу оцінку отримали волонтери, які працювали на кордоні, та польська прикордонна служба. Більшість біженців не знають польської мови, але вивчають її або хочуть це зробити. Дистанційно в Україні працює 1/3 респондентів. У Польщі близько 20% знайшли роботу, а 3/4 хотіли би знайти роботу в майбутньому.

Більшість біженців зареєстровані в реєстрі PESEL. Більше половини дітей-біженців беруть участь в онлайн-заняттях в українській школі. Половина біженців віддали своїх дітей до польської школи. Близько $\frac{3}{4}$ респондентів пережили воєнну травму, вимірювану за шкалою RHS-15. Майже $\frac{3}{4}$ зазначають високий рівень стресу. Половина опитаних біженців має намір повернутися додому в Україну.

Ключові слова: українці, воєнні біженці, адаптація, інтеграція, воєнна травма, онлайн-опитування, Польща

WAR REFUGEES FROM UKRAINE – THEIR LIVES IN POLAND AND PLANS FOR THE FUTURE

Abstract: The war in Ukraine, started by the invasion of the Russian aggressor, has forced approximately 7 millions of Ukrainians to flee their country. This is the world's largest migration crisis observed in the recent years. The vast majority of Ukrainians escaping from the war have come to Poland. In this regard, survey research aiming at determining the exact situation of the refugees was carried out. The aim of the research was to answer the questions regarding the refugees: Who are they in socio-demographic terms? How are they adapting to the Polish reality? What is their mental health like and what are their plans for the future? In order to achieve these aims and arrive at the answers, the CAWI on-line survey method was used. The research sample was selected using purposive sampling. A total of 737 correctly filled out questionnaires were qualified for the study. The results of the research indicate that the refugees who arrived in Poland are mainly middle class consisting of well-educated women and their children who used to live in Ukrainian cities and evaluate their financial situation as good. They came to Poland due to the fact that they have had friends in Poland and that Poland seems to be similar to Ukraine in terms of language and culture. The refugees most often lodge in apartments, houses which they rent independently or houses for which the rent is paid by other people. 17% of the respondents have found shelter with Polish families. Not many refugees live in collective accommodation facilities. The refugees highly evaluate the aid received from Poles. The volunteers at border crossings as well as Polish uniformed services scored the highest. The majority of Ukrainians do not speak Polish, but they have either started learning it or intend to take up Polish lessons. One third of the respondents work remotely in Ukraine. Approximately 20% of the respondents have found jobs in Poland, and three quarters of the respondents would like to find a job in the future. The majority of the refugees have registered in the PESEL database. Almost half of the refugee children participate in on-line lessons in Ukrainian schools. Half of the refugees have sent their children to Polish schools. Three quarters of the respondents have experienced war trauma, which was measured with the use of the RHS-15 scale. Almost three quarters of respondents display high levels of stress. Half of the surveyed refugees intend to return to their homes in Ukraine.

Keywords: Ukrainians, war refugees, adaptation, integration, war trauma, on-line survey, Poland

Spis treści

6	1. Główne wnioski
8	2. Wstęp
10	3. Metodologia badań
11	4. Charakterystyka demo-społeczna
15	5. Miejsce pobytu w Polsce
19	6. Znajomość języka polskiego
22	7. W drodze do Polski
25	8. Życie codzienne uchodźców w Polsce
28	9. Dzieci – edukacja – 500+
32	10. Kondycja psychiczna
39	11. Plany na przyszłość
43	12. Zakończenie
45	13. Bibliografia
47	14. Spis tabel i wykresów

1. Główne wnioski

- Większość uchodźców wojennych przybyłych z Ukrainy to młode kobiety z dziećmi, ich średnia wieku wynosi 37 lat, $\frac{3}{4}$ ma dzieci.
- Wśród badanych kobiet dominuje wykształcenie wyższe. Większość z respondentów legitymujących się wyższym wykształceniem posiada wykształcenie magisterskie lub stopień naukowy.
- Większość respondentów swoją sytuację materialną przed wybuchem wojny oceniła jako dobrą i bardzo dobrą.
- Większość badanych uchodźców podczas swojego pobytu na Ukrainie zamieszkiwała w mieście.
- Badani uchodźcy pochodzą ze wszystkich obwodów poza zakarpackim. W podziale na regiony dominują respondenci, którzy przyjechali z centralnej Ukrainy.
- Biorąc pod uwagę cechy uchodźców, można powiedzieć, że do Polski przybyli głównie przedstawiciele, czy też raczej przedstawicielki, ukraińskiej klasy średniej.
- Ponad $\frac{3}{4}$ przybyłych do Polski uchodźców zamieszkuje w miastach średnich i dużych.
- Większość badanych uchodźców w czasie badania przebywała już ponad miesiąc w Polsce.
- Respondenci najczęściej przebywają w wynajętych mieszkaniach i domach. U polskich rodzin zamieszkuje 17%. W obiektach zbiorowego zakwaterowania przebywa niewielu.
- Większość ukraińskich uchodźców wypełniających ankietę, szukając schronienia przed wojną, zamierza pozostać w Polsce.
- Osoby, które zamierzają wyjechać do innego kraju, wybierają głównie kraje Europy Zachodniej oraz USA i Kanadę.
- Około połowa ankietowanych przed wybuchem wojny na Ukrainie nigdy nie była w Polsce.
- Mniej niż $\frac{1}{5}$ badanych deklaruje znajomość języka polskiego.
- Większość badanych uchodźców zamierza uczyć się języka polskiego.
- W czasie badań dominowała wśród respondentów metoda samodzielnej nauki języka polskiego.
- Większość respondentów podejmująca naukę języka polskiego robi to bezpłatnie.
- Najczęstszym powodem wymienianym przez uchodźców niezamierzających uczyć się polskiego jest chęć powrotu na Ukrainę.

- Główne motywy, który sprawiły, że badani uchodźcy przyjechali do Polski, to posiadanie znajomych mieszkających w Polsce oraz podobieństwo Polski do Ukrainy pod względem językowym i kulturowym.
- Badani uchodźcy najwyżej ocenili pomoc udzielaną przez wolontariuszy na granicy, osoby pracujące w punktach recepcyjnych na granicy oraz polskie służby mundurowe.
- Najniższe oceny uzyskała odprawa po ukraińskiej stronie granicy, obsługa w służbie zdrowia i urzędach.
- Prawie 1/3 uchodźców przebywających w Polsce pracuje zdalnie na Ukrainie.
- W czasie badań prawie 1/3 respondentów znalazła pracę w Polsce.
- Spośród badanych respondentów 3/4 zamierza znaleźć pracę w Polsce.
- Większość uchodźców przebywających na terenie Polski uzyskała bądź zamierza w najbliższym czasie uzyskać numer PESEL.
- Niecała połowa uchodźców posyła swoje dzieci na lekcje zdalne prowadzone przez szkoły na Ukrainie.
- Niecała połowa respondentów posłała swoje dzieci do polskiej szkoły.
- Około połowa uchodźców ma zamiar posłać w przyszłości swoje dzieci do polskiej szkoły.
- Około 3/4 badanych złożyło bądź też zamierza w najbliższym czasie złożyć wnioski o przyznanie świadczeń socjalnych 500+.
- Największym problemem uchodźców podczas ucieczki z Ukrainy była rozłąka z bliskimi, strach przed bombardowaniem i ostrzałem oraz lęk o bezpieczeństwo najbliższych pozostających na Ukrainie.
- Aż u 3/4 badanych uchodźców zaobserwowano traumę mierzoną skalą RHS-15.
- Prawie 3/4 respondentów miało podwyższony poziom stresu życiowego.
- Ponad połowa respondentów mobilizuje się, aby radzić sobie z problemami. Podobny odsetek badanych zajmuje się innymi rzeczami, aby odwrócić uwagę od problemów, oraz pociesza się myślą, że mogło być gorzej.
- Prawie połowa ankietowanych uchodźców zamierza wrócić po wojnie na Ukrainę.
- Powrót do domu motywowany jest głównie chęcią powrotu, tęsknotą za rodziną, powinnością odbudowy kraju z wojennych zniszczeń.

2. Wstęp

Problem uchodźców wojennych z Ukrainy w Polsce pojawił się w dyskursie medialnym jeszcze przed wybuchem wojny 24.02.2022 r. Już wcześniej media donosiły, że w Kijowie na lotnisku panuje spory ruch i z kraju uciekają oligarchowie (*Media: Oligarchowie opuszczają Ukrainę prywatnymi samolotami* 2022). Bogata elita dysponowała lepszą wiedzą o zamiarach Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy oraz posiadała odpowiednie zasoby finansowe. Dzięki temu najbogatsi Ukraińcy z rodzinami w przededniu wybuchu wojny udali się samolotami w bezpieczne miejsca na zachodzie Europy. W wielu państwach też wiadano, że wojna zbliża się nieuchronnie i rosyjski dyktator bezwzględnie zrealizuje swój plan inwazji zbrojnej na Ukrainę. W Polsce władze już 9 lutego powiadomiły samorządy o potrzebie pilnego przygotowania obiektów, w których można będzie zakwaterować uchodźców wojennych z Ukrainy (*Polska podjęła działania na wypadek wojny na Ukrainie. Samorządowcy dostali zadanie!* 2022). Pierwotnie zakładano, że Polska przyjmie „nawet” milion uchodźców z Ukrainy (*Nawet milion uchodźców. Polska przygotowuje się na przyjęcie Ukraińców uciekających przed wojną* 2022). Jednakże rzeczywistość okazała się zgoła inna od tej zakładanej i według danych Straży Granicznej od 24 lutego do 27 maja 2022 roku polską granicę przekroczyło 3,659 mln osób z Ukrainy. Trudno jest precyzyjnie oszacować, ile jest obecnie w Polsce osób uciekających przed wojną. Zbiorowość uchodźców jest bardzo dynamiczna. Część z nich wyjechała z Polski do innego kraju, część zaś z tych, którzy byli w Polsce, wróciła już na Ukrainę. Przykładowo

w dniu 27.05.2022 r. do Polski przybyło 22,9 tys. osób, a wyjechało z naszego kraju 27,2 tys. (Straż Graniczna 2022) Widać zatem, że w tym momencie więcej Ukraińców wyjeżdża z Polski niż przyjeżdża. Jest też stała grupa, która przebywa w Polsce od samego początku wybuchu wojny. Z raportu Centrum Analiz i Badań Unii Metropolii Polskich wynika, że licząc wraz z Ukraińcami przybyłymi jeszcze przed 24.02.2022 r. (było ich nieco powyżej 1 mln), na terytorium Polski przebywało około 3 mln uchodźców z Ukrainy (*Raport o uchodźcach z Ukrainy w największych polskich miastach* 2022). Z kolei według danych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych liczba zarejestrowanych w systemie PESEL to 1,100 mln uchodźców z Ukrainy, w tym ponad 500 tys. dzieci (Żółciak, Osiecki 2022). Warto dodać, że Polska stanowi główne miejsce schronienia przed wojną dla ukraińskiej ludności. Z samej Ukrainy od początku wojny wyjechało około 6,737 mln osób (*Ukraine Refugee Situation* 2022; stan na 27.05.2022 r.). Z badań sondażowych wynika, że mieszkańcy Ukrainy najczęściej na miejsce schronienia przed wojną wybierają Polskę (37,6%), rzadziej Niemcy (12,1%), Czechy (7,6%), Włochy (5,5%), Słowację (3,8%), Litwę (2,7%), Austrię (2,7%), Hiszpanię (2,6%), Bułgarię (2,1%), Francję (1,6%) (*УКРАЇНЦІ ТА ВІЙНА* 2022). Zacytowane powyżej dane są podobne do zaprezentowanych przez Biuro Wysokiego Komisarza ds. Uchodźców (United Nations High Commissioner for Refugees) (*Ukraine Situation: Refugees from Ukraine across Europe – 2022-05-19* 2022). W Polsce uchodźcy z Ukrainy rozlokowani są głównie w dużych miastach.

Według przywoływanego już raportu Centrum Analiz i Badań Unii Metropolii Polskich większość uchodźców z Ukrainy uciekających przed wojną przebywa głównie w 12 miastach (Białystok, Bydgoszcz, Gdańsk, Katowice, Kraków, Lublin, Łódź, Poznań, Rzeszów, Szczecin, Warszawa i Wrocław) (*Raport o uchodźcach z Ukrainy... 2022*). Podobnie wygląda rozkład przestrzenny uchodźców na podstawie rejestru w bazie PESEL. Uchodźcy rozlokowani są głównie w województwie mazowieckim (20%), dolnośląskim (11%), małopolskim (10%), śląskim (10%), wielkopolskim (9%), pomorskim (7%), łódzkim (6%), zachodniopomorskim (5%) (Żółciak, Osiecki 2022). Raport Centrum Analiz i Badań Unii Metropolii Polskich w szczególności pokazuje, dokąd pojechali uchodźcy, którzy przekroczyli wschodnią granicę Polski. Dokładne dane zebrano za pomocą identyfikacji logowania telefonu komórkowego do sieci (metoda geotrappingu). Jednakże nie dowiemy się z tego raportu niczego na temat postaw i stanu ducha uchodźców. Autorzy raportu sami stawiają pytanie: „Czy po zakończeniu wojny kobiety i dzieci wrócą do Ukrainy, do swoich partnerów, czy mężczyźni przyjadą do swoich

żon i dzieci do Polski?” (*Raport o uchodźcach z Ukrainy... 2022*, s. 20). W związku z powyższym postanowiliśmy przeprowadzić badania sondażowe wśród ukraińskich uchodźców i dowiedzieć się, kim są uchodźcy wybierający Polskę oraz jak przebiega ich codzienne funkcjonowanie w realiach polskiego społeczeństwa i instytucji, organizacji, lokalnych społeczności.

Głównym celem badań była próba odpowiedzi na nurtujące nas pytanie o zdrowie psychiczne uchodźców. Wiemy jednakże, że o kondycji psychicznej nie można mówić bez wyraźnie zarysowanego kontekstu społecznego. Dlatego podzieliliśmy nasze badania na bloki tematyczne, które dotyczyły takich zagadnień, jak:

- Charakterystyka społeczno-demograficzna uchodźców
- Trauma wojenna
- Motywy wyboru Polski jako kraju docelowego
- Poziom znajomości języka polskiego
- Zatrudnienie
- Ocena działań pomocowych
- Integracja z polskim społeczeństwem
- Plany na przyszłość

3. Metodologia badań

Badanie uchodźców wojennych nie jest łatwym zadaniem, co może brzmieć jak truizm. Po pierwsze, ludzie ci, jak opowiadali wolontariusze, po przyjeździe do Polski płaczą, są pod wpływem wojennej traumy. Po drugie, są oni w ruchu, część z nich przyjechała i została w Polsce, część pojechała do innego kraju, a jeszcze inni wrócili na Ukrainę, nie mogąc się zaadaptować. Po trzecie, nie ma bazy danych uchodźców, aby można z niej było wylosować ich próbę. W takiej sytuacji stosowane były do tej pory dwa rozwiązania. W Polsce starano się robić badania wśród uchodźców czekających w kolejkach po numer PESEL lub w pobliżu punktów recepcyjnych, za pomocą bezpośrednich wywiadów (*Raport specjalny. Uchodźcy z Ukrainy w Polsce 2022; Wpływ uchodźców z Ukrainy na polską gospodarkę 2022*). Na Ukrainie realizowane były badania wśród uchodźców na Zakarpaciu przez Centrum im. Rozumkowa. Ankieterzy odpytywali osoby przekraczające pieszo i w samochodach granicę z Węgrami i Słowacją (*Attitudes and Assessments of Ukrainian Refugees Who Return Home 2022*). Nasz sondaż prowadzony był w dniach od 15 kwietnia do 10 maja. Ankiety rozprowadzono wśród ukraińskich uchodźców za pomocą sieci społecznościowych w internecie (np. wśród Ukraińców w Katowicach, Ukraińców w Warszawie). Link do ankiety rozsyłany był również do uczestników kursów języka polskiego prowadzonych na Uniwersytecie Jagiellońskim. Do analizy zakwalifikowano ostatecznie 737 prawidłowo wypełnionych ankiet. Sondaż został wykonany na bezpłatnej platformie LimeSurvey.

Nasze badanie zostało zrealizowane na próbie celowej. W toku badań próba była dobierana na zasadzie dostępności badanych. W metodologii ten dobór nosi też miano próby okolicznościowej. Zatem w badaniu wzięły udział osoby dostępne online i skłonne wypełnić ankietę (Babbie 2003). Ankiety przygotowano w języku polskim i przetłumaczono na język ukraiński. Część pytań związana z pomiarem traumy wojennej skalą RHS-15 została zapożyczona za zgodą od autorów narzędzia.

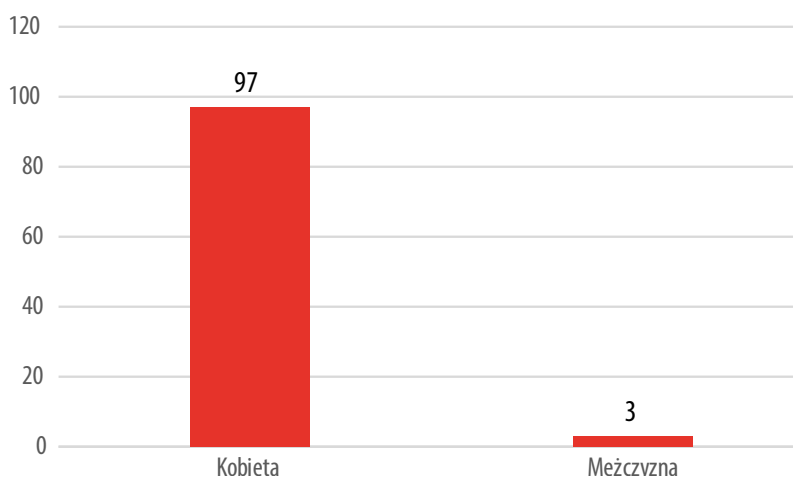
W związku z powyższym zdajemy sobie sprawę, że wnioski płynące z analiz dotyczą bezpośrednio naszych badanych, a ich przenoszenie na całość populacji uchodźców jest obciążone błędem. Jednakże z braku możliwości zastosowania innej metody doboru próby uważamy, że wiedza zdobyta w ten sposób daje mimo wszystko wgląd w badanie interesującego nas zjawiska. O trafności i rzetelności naszych badań świadczą uzyskane rezultaty, które są zbliżone do tych uzyskiwanych przez badaczy stosujących inną metodę doboru próby badawczej (*Attitudes and Assessments of Ukrainian Refugees... 2022; Wpływ uchodźców z Ukrainy... 2022; Wołodko 2022*). Na koniec warto też dodać, że ankiety online mają swoje zalety i pozwalają na ujawnienie informacji drażliwych, mogących w negatywnym świetle stawiać respondenta. Dają większe poczucie anonimowości i pozwalają na wypełnienie ankiety w dowolnie wybranym przez respondenta momencie, zapewniając mu komfort (Batorski, Olcoń-Kubicka 2006, s. 99–132).

4. Charakterystyka demo-społeczna

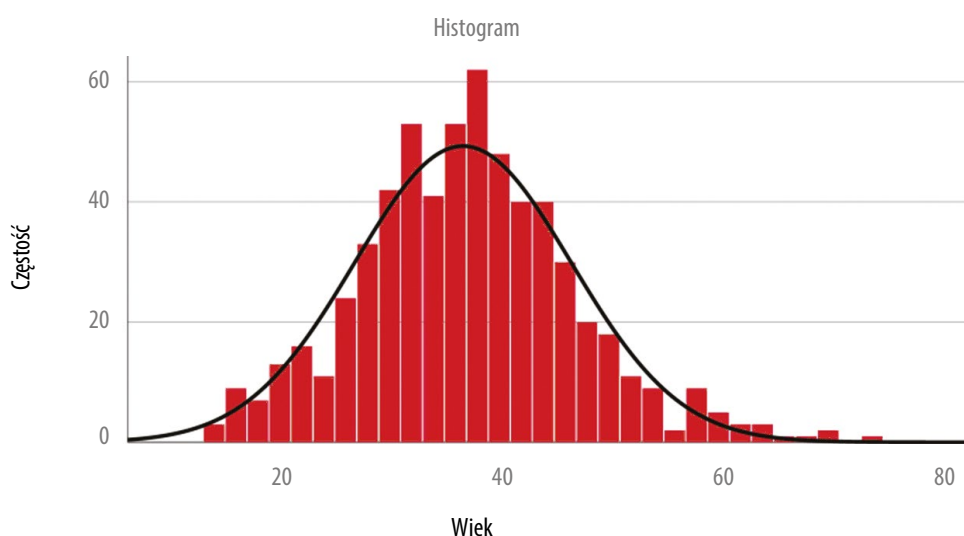
Większość udzielających odpowiedzi na pytania zawarte w ankiecie to kobiety (97%; wykres 1). Mężczyźni, po pierwsze, są dużo mniej licznie obecni wśród uchodźców, co wynika z innych badań (*Wpływ uchodźców z Ukrainy... 2022*). Po drugie, rzadziej są skłonni wypełniać ankiety online.

Z danych zaprezentowanych na wykresie 2 wynika, że przeciętny wiek badanych uchodźców wynosił około 37 lat. Dokładniej podział na kategorie wiekowe został zaprezentowany na kolejnym wykresie nr 3.

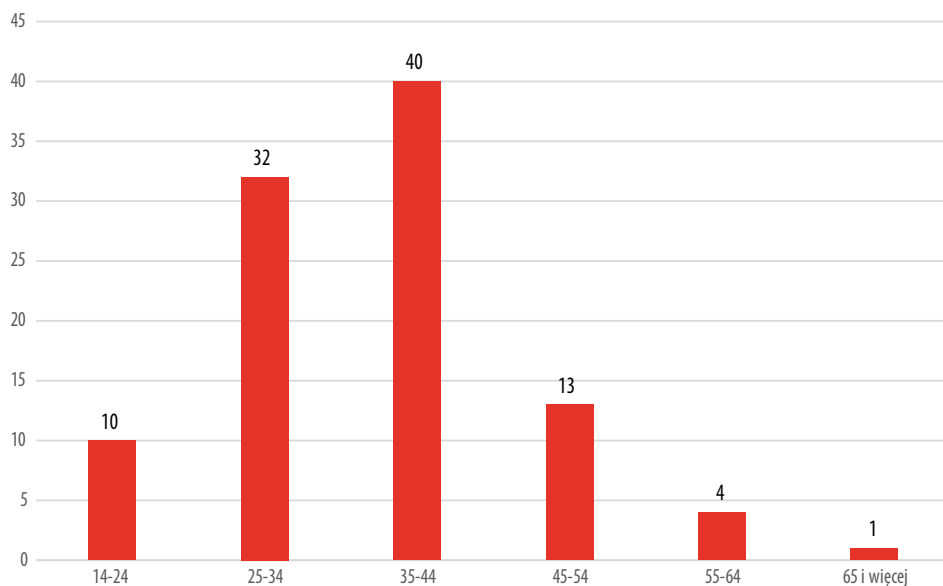
Tak jak już wcześniej zauważono, badana grupa uchodźców jest relatywnie młoda.

Wykres 1. Płeć (w %)

Wykres 2. Wiek

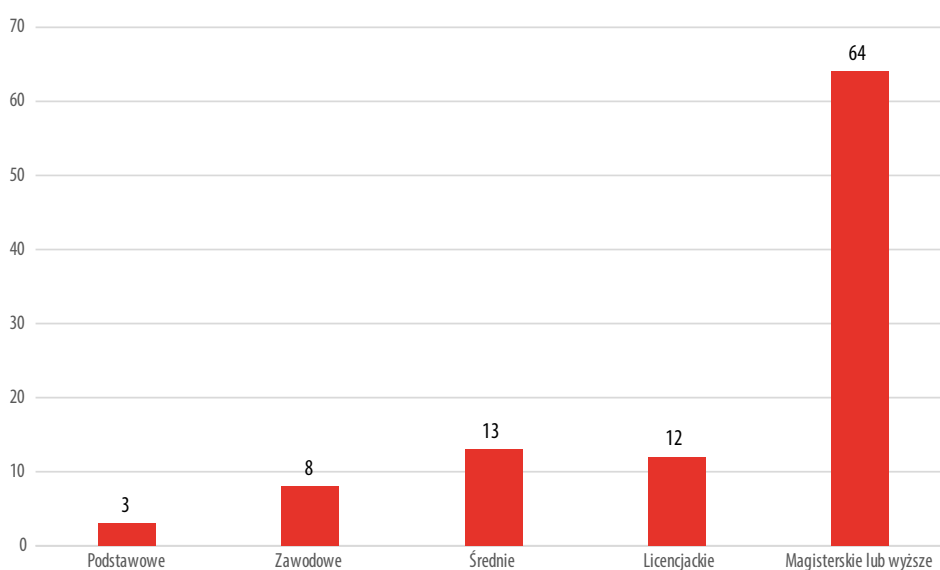
Wykres 3. Kategorie wiekowe (w %)

Ponad połowa z nich znajduje się w przedziale wiekowym 25–44 lata. Niewielu jest starszych uchodźców w wieku powyżej 55 roku życia. Należy też przypomnieć, że ankietę mogli wypełniać respondenci od 14 r.ż.

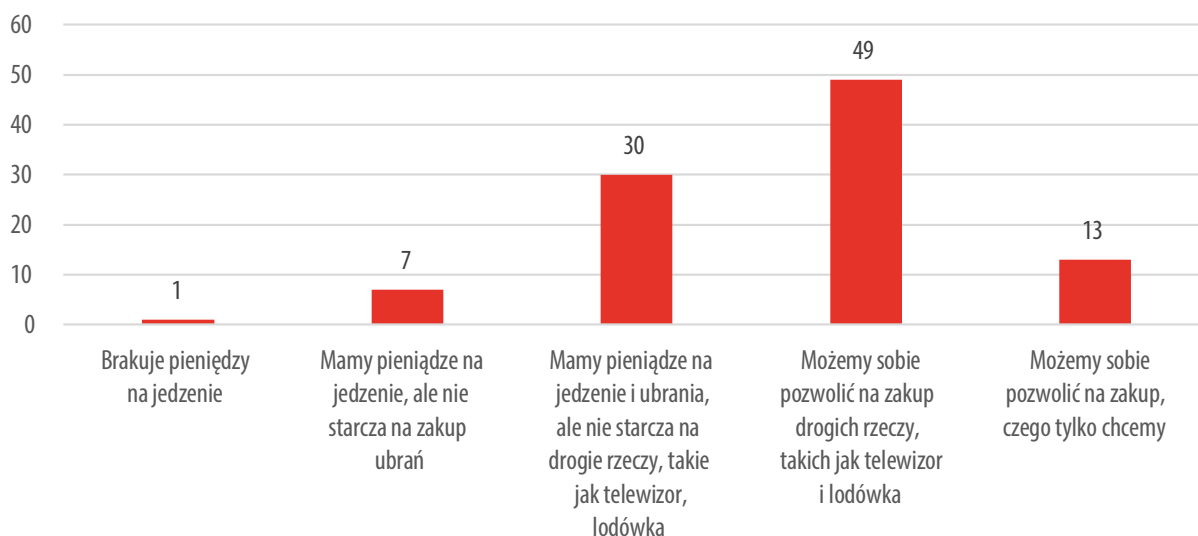
Wśród osób w badanej próbie dominuje wykształcenie wyższe (wykres 4). Osób

z wykształceniem zawodowym i niższym jest tylko 11%. Warto dodać, że wśród osób z wyższym wykształceniem większość ukończyła studia magisterskie lub posiada wyższy stopień naukowy.

Pytaliśmy respondentów o ich sytuację ekonomiczną przed wybuchem wojny, stosując

Wykres 4. Wykształcenie (w %)

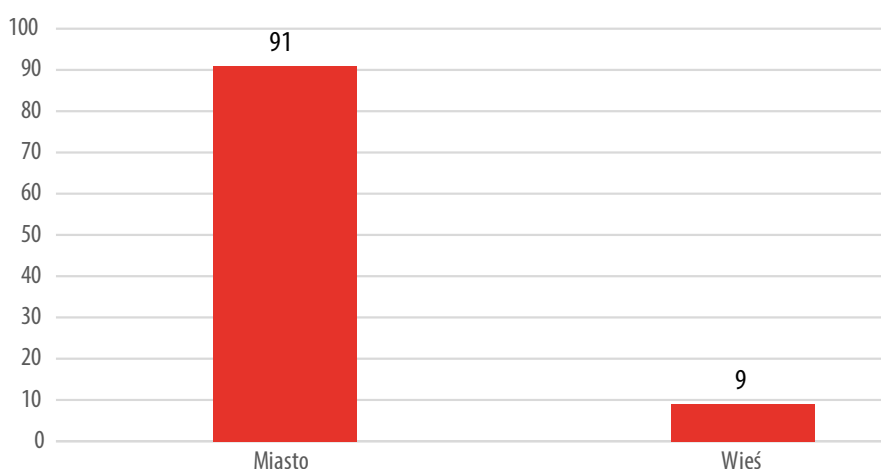
Wykres 5. Ocena sytuacji materialnej przed wojną na Ukrainie (w %)

do tego specjalną skalę wykorzystywaną we własnych badaniach przez Międzynarodowy Kijowski Instytut Socjologii.

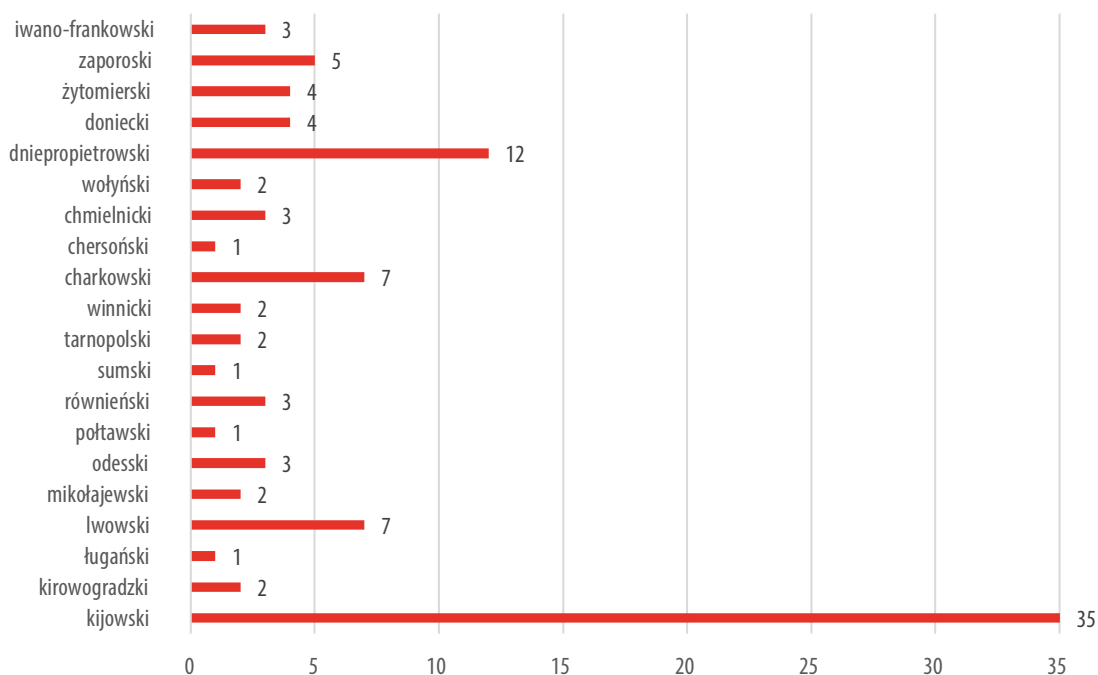
Według uzyskanych odpowiedzi (wykres 5) większość badanych uchodźców przed wojną mogła sobie pozwolić na zakup kosztownych przedmiotów bez specjalnego oszczędzania (62%). Zaspokajać swoje podstawowe potrzeby bez specjalnych ograniczeń mogła 1/3. Sytuację

materialną ukraińskich uchodźców przed wybuchem wojny należy ocenić pozytywnie.

Zdecydowana większość badanych przed przyjazdem do Polski zamieszkiwała w mieście (wykres 6). Niewielu jest wśród uchodźców mieszkańców wsi. W próbie pojawiają się mieszkańcy Kijowa, Lwowa, Czerniowiec, Charkowa, Dniepra, Zaporozża, Chersonia, Tarnopola, Połtawy i wielu innych miejscowości (wykres 7).

Wykres 6. Miejsce zamieszkania (w %)

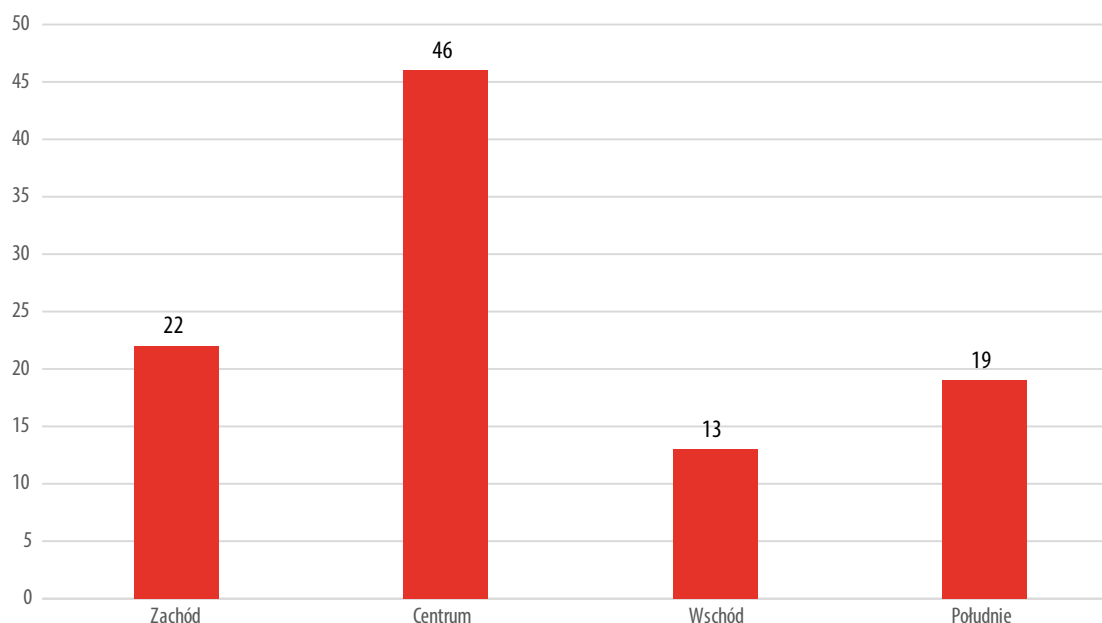

Wykres 7. Region zamieszkania na Ukrainie (w %)

Badana zbiorowość jest zdominowana przez respondentów pochodzących z obwodu kijowskiego. Liczniej też reprezentowani są w niej mieszkańcy z obwodu dniepropietrowskiego, charkowskiego oraz lwowskiego. W próbie znajdujemy mieszkańców

wszystkich województw poza Zakarpaciem.

Rozkład próby pod względem pochodzenia terytorialnego pokazuje też kolejny wykres nr 8. Klasyfikując respondentów według czterech regionów Ukrainy, widzimy, że wśród uchodźców dominują respondenci z centralnej Ukrainy.

Wykres 8. Region zamieszkania na Ukrainie (%)

5. Miejsce pobytu w Polsce

Z uzyskanych danych na temat aktualnego miejsca pobytu uchodźców można wnioskować, że są oni przede wszystkim rozlokowani w dużych miastach. Próba badawcza składa się z uchodźców rozproszonych po całej Polsce. Dokładnie lokalizację badanych uchodźców przedstawiono w tabeli 1. Respondenci pochodzili aż ze 125 miejscowości w Polsce (60 nie wpisało miejscowości, w któ-

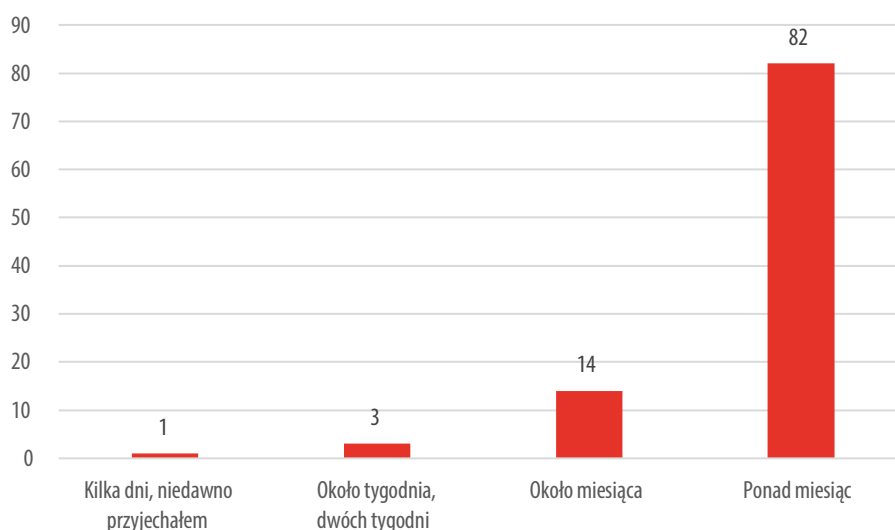
rej mieszka). Jeśli podzielimy ich pod względem wielkości miejsca, w którym obecnie przebywają, to okaże się, że na wsi mieszka 5%, w mieście do 100 tys. mieszkańców 20%, w mieście do 500 tys. 20%, w metropoliach powyżej 500 tys. 55%. Większość uchodźców żyjących w Polsce zamieszkało w dużych i średnich miastach. Niewielu zdecydowało się zamieszkać w małych miastach i wsiach.

Tabela 1. Miejscowości, w których przebywają uchodźcy z Ukrainy w Polsce

Miejscowość	N	Miejscowość	N	Miejscowość	N	Miejscowość	N
Będzin	2	Kielce	1	Piła Kościelecka	1	Świętochłowice	2
Bielsko-Biała	1	Klucze	2	Police	1	Tarnowskie Góry	1
Błonie	1	Konstancin-Jeziorna	2	Poznań	9	Tarnów	1
Bochnia	1	Koszalin	5	Pułtusk	2	Tomaszowice	1
Borne-Sulinowo	2	Kraków	221	Pruszków	2	Toruń	15
Brenna	1	Kraśnik	2	Pszczew	1	Tuchola	1
Bydgoszcz	17	Kretomino	1	Puławy	1	Turek	1
Charsznica	1	Kutno	3	Rabka-Zdrój	1	Tychy	1
Chełmsko Śląskie	1	Legnica	14	Radom	1	Ustroń	17
Chorzów	1	Lublin	30	Reda	1	Wadowice	2
Choszczno	1	Luszwice	1	Ruda Śląska	1	Wałbrzych	1
Ciche	1	Łańcut	1	Rumia	1	Warszawa	84
Ciechocinek	1	Łobzów	1	Rybnik	1	Wieliczka	4
Cieszyn	2	Łódź	16	Ryki	1	Włocławek	2
Czechów	1	Marzęcice	1	Rymanów	1	Włodawa	1
Czermin	1	Miechów	1	Rzeszów	2	Wojszyn	1
Częstochowa	5	Mielec	6	Sanok	2	Wola	1
Dobrowolna	1	Międzyrzec Podlaski	1	Skała	1	Wolbrom	1
Duszynki-Zdrój	1	Mszana Dolna	1	Sopot	1	Wrocław	25
Działdowo	1	Mysłowice	1	Sosnowica	1	Zabierzów	1
Elbląg	1	Nielisz	1	Serock	1	Zakopane	4
Gdańsk	12	Niepołomice	2	Sosnowiec	1	Zawoja	1
Gdynia	15	Nisko	1	Starachowice	1	Zgierz	1
Głucholazy	1	Nowa Sól	2	Stare Bielice	1	Zielonki	1

Tabela 1 (cd.). Miejscowości, w których przebywają uchodźcy z Ukrainy w Polsce

Miejscowość	N	Miejscowość	N	Miejscowość	N	Miejscowość	N
Goleniów	1	Nowa Wola	1	Stary Sącz	1	Zosin	1
Gorzów Wielkopolski	9	Nowy Dwór Mazowiecki	1	Stryków	1	Żukowo	1
Gosławice	1	Nowy Krępiec	1	Strzelce	1		
Grabiny	1	Nowy Sącz	7	Sulechowo	1		
Janów Podlaski	2	Nowy Stręczyn	2	Sulęcín	1		
Jasło	1	Olkusz	17	Sulistrowiczki	1		
Jaworzno	1	Oświęcim	1	Szczecin	4		
Katowice	18	Piaseczno	2	Szczyrk	1		
Kąty Wrocławskie	1	Pieńków	1	Święta Katarzyna	1		

Wykres 9. Okres pobytu w Polsce (w %)

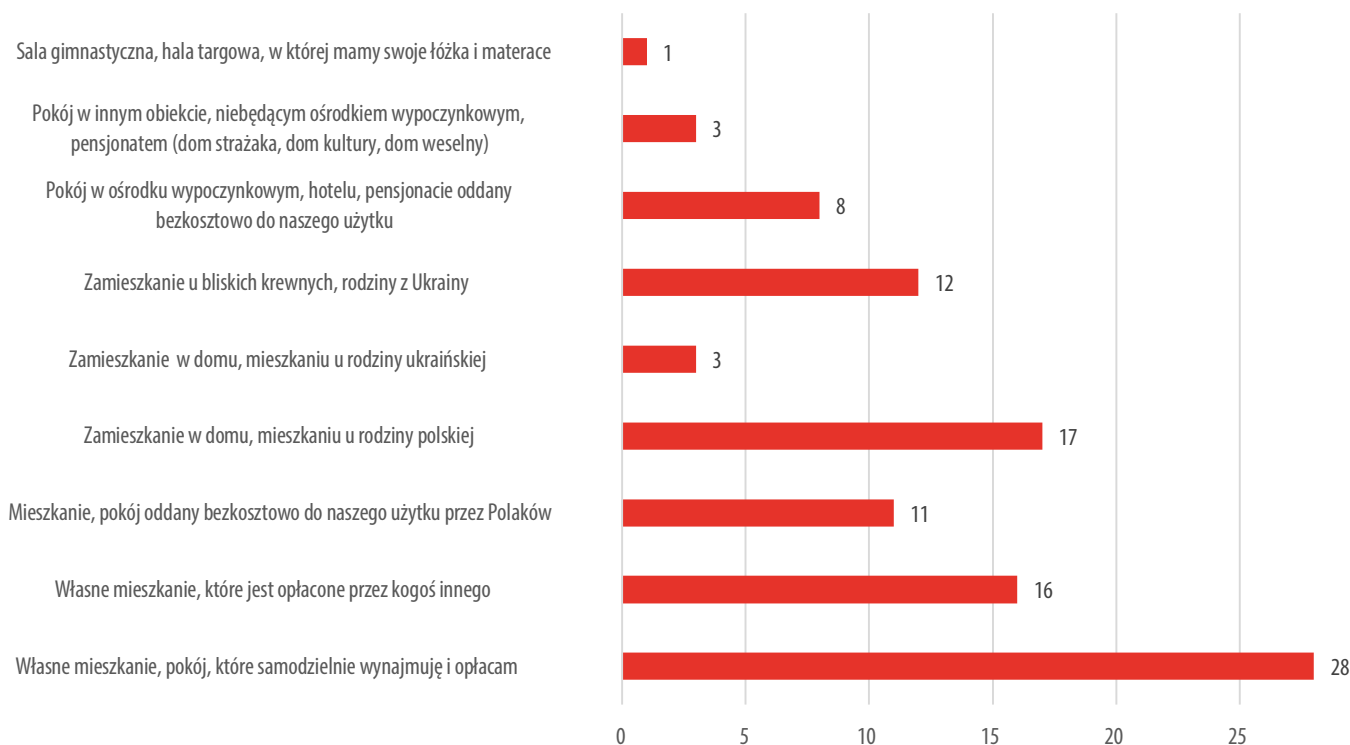
Badania były realizowane na przełomie kwietnia i maja. Zatem od wybuchu wojny 24.02.2022 r. minęło do czasu realizacji badań ponad dwa miesiące. Z danych uzyskanych od ankietowanych, zaprezentowanych na wykresie 9, wynika, że większość z nich przybyła do Polski wraz z pierwszą falą uchodźców, która pojawiła się zaraz po wybuchu wojny. Analizy pokazały, że dłużej niż miesiąc przebywały częściej osoby z dziećmi (84%) niż bez nich (75%)¹.

Jest to zgodne z wynikami analizy jakościowej, ponieważ respondenci mówili, że uciekają głównie dlatego, aby ratować swoje dzieci przed wojną.

Kolejny wykres 10 pokazuje dokładnie, w jakich miejscach ulokowani są uchodźcy wojenni z Ukrainy w Polsce. Prawie 1/3 badanych zamieszkuje w domu lub mieszkaniu, które samodzielnie wynajmuje. U polskich rodzin przebywa zaś 17% respondentów.

¹ W Raporcie pokazane są analizy dwuzmiennowe mające na celu identyfikację korelatów zmiennych

zależnych. Wszystkie zaprezentowane różnice były istotne statystycznie na poziomie $p \leq 0,05$.

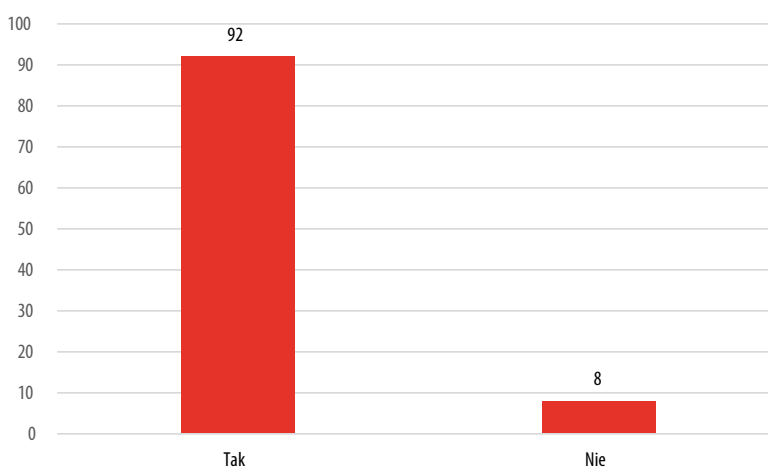

Wykres 10. Miejsce zakwaterowania uchodźców z Ukrainy w Polsce (w %)

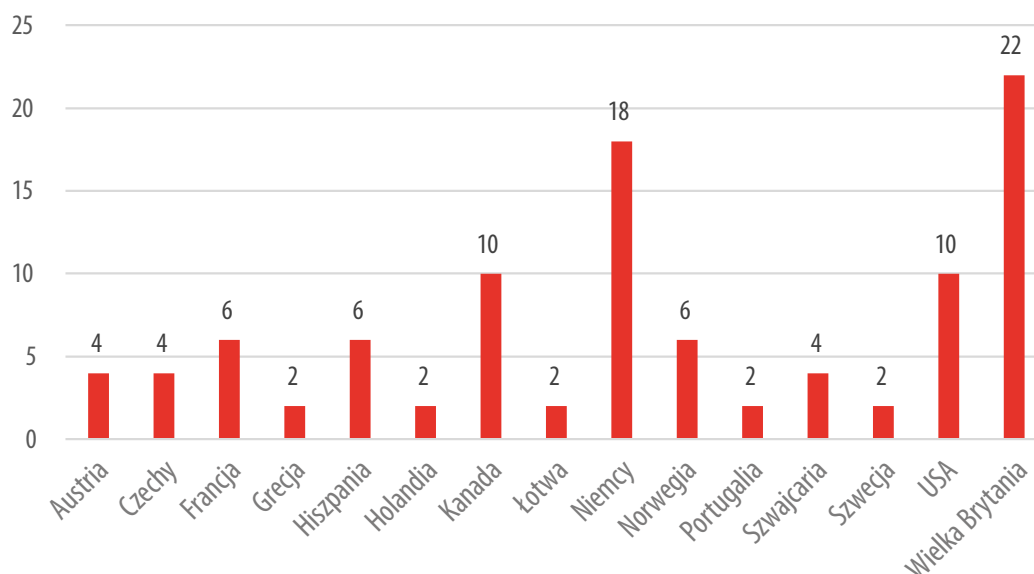
Łącznie osób, które mieszkają w samodzielnym mieszkaniu lub domu, jest 55%. U rodzin zamieszkuje łącznie 32% badanych. W obiektach zbiorowego zakwaterowania ulokowanych zostało 12%. Zdecydowana większość respondentów została zakwaterowana w dobrych warunkach lokalowych. Można przypuszczać, że to właśnie grupa uchodźców o wyższym statusie zabezpieczyła sobie bezpieczne schronienie samodzielnie.

Z uzyskanych odpowiedzi wynika (wykres 11), iż większość badanych osób zamierza zostać w naszym kraju (98%). Polska została przez nich wybrana jako miejsce bezpiecznego schronienia przed wojną.

Częściej chcą u nas zostać ci, którzy uzyskali numer PESEL (94%), niż osoby bez niego (65%). O pobycie w Polsce częściej też myślą uchodźcy, którzy chcą zapisać dzieci do polskiej szkoły (95%), niż ci, którzy nie mają takich planów (88%).

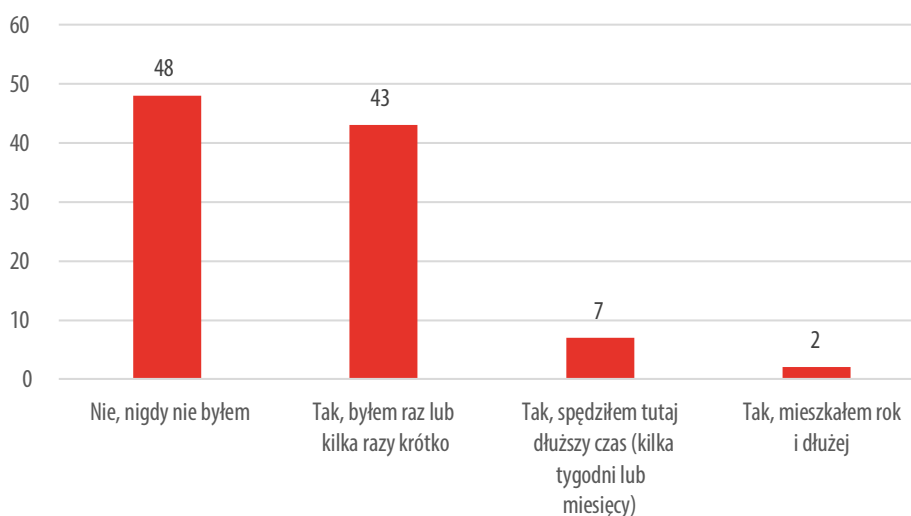
Wykres 11. Czy Polska jest krajem docelowym? (w %)

Wykres 12. Preferowane kraje (w %)

Zapytaliśmy też tych z naszych respondentów, którzy nie traktują Polski jako kraju docelowego, dokąd chcą pojechać. Z danych zaprezentowanych na wykresie 12 wynika, że uchodźcy deklarujący chęć udania się do innego kraju wymieniali głównie kraje Zachodniej Europy oraz Kanadę i Stany Zjednoczone. Respondenci chcieliby ewentualnie przedostać się z Polski do Niemiec, Wielkiej Brytanii, Szwajcarii, Holandii, Grecji, Hiszpanii, Portugalii, Norwegii, Szwecji. Z państw byłego bloku wschodniego wymieniono tylko Czechy i Łotwę.

Zapytaliśmy też respondentów, czy mają wcześniejsze doświadczenia związane z pobytem w naszym kraju przed wybuchem wojny (wykres 13). Prawie połowa badanych nigdy wcześniej nie była w Polsce. Pozostali w większości byli przez krótki czas w naszym kraju. Tylko co dziesiąty uchodźca był wcześniej przez dłuższy czas w Polsce. Analizy wskazują, że przed wojną w Polsce częściej były osoby młodsze do 44 r.ż. oraz częściej te pochodzące ze wschodniej (62%) i południowej (53%) Ukrainy niż z zachodniej (38%) i centralnej (47%).

Wykres 13. Czy był w Polsce przed wojną? (w %)

6. Znajomość języka polskiego

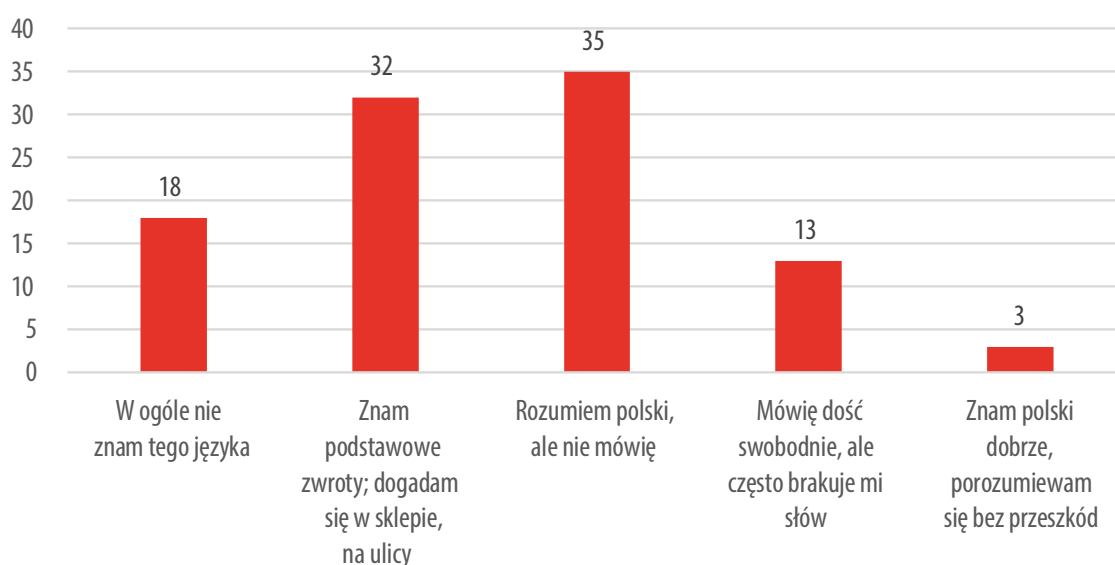
Wcześniejszy pobyt w naszym kraju oraz znajomość języka polskiego w znacznym stopniu mogą ułatwić uchodźcom odnalezienie się w nowych warunkach oraz zniwelowanie stresu. Znajomość języka jest konieczna nie tylko po to, aby poruszać się w polskiej rzeczywistości, ale warunkuje także – w przypadku planów stałego osiedlenia się w Polsce – sukces edukacyjny i zawodowy uchodźców.

Dlatego też pytania o znajomość polszczyzny, a także o naukę języka i/lub plany z nią związane stanowią istotną część niniejszego badania i pozwalają rzucić światło na aktualne oraz przyszłe możliwości uchodźców dotyczące życia w Polsce, nauki, pracy, partycypowania w życiu polskiego społeczeństwa.

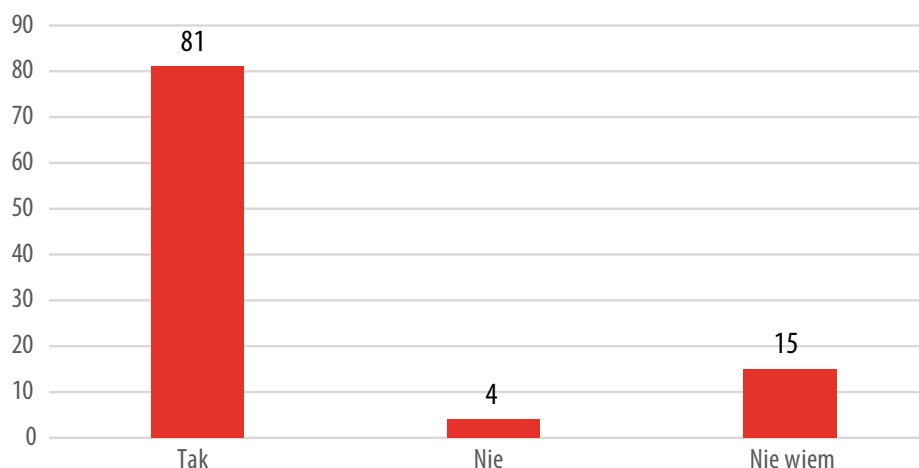
Z uzyskanych danych (wykres 14) wynika, iż około 1/3 badanych w ogóle nie zna języka polskiego. Zna podstawowe zwroty oraz potrafi się

porozumieć w prostych, codziennych sytuacjach komunikacyjnych 1/3 respondentów. Podobnie 1/3 badanych posiada bierną znajomość języka polskiego. Dobrą znajomość polszczyzny, bez barier w rozumieniu i produkcji językowej deklaruje 16% respondentów.

Z analiz wynika, że zupełny brak znajomości języka polskiego widoczny jest u osób przybyłych z centralnej (20%), wschodniej (21%) i południowej (20%) Ukrainy. Wśród przybyszów z zachodniej Ukrainy brak znajomości polszczyzny jest procentowo niższy (12%). Wcześniejsze pobyty w Polsce w sposób oczywisty wpłynęły na aktualną znajomość języka polskiego. Wśród osób, które nigdy nie były w Polsce, brak znajomości języka zadeklarowało 26%. Wśród tych, którzy byli w Polsce raz lub przez krótki czas – 11%, a wśród osób wcześniej przebywających w Polsce jedynie 2% twierdzi, że w ogóle nie zna polszczyzny.

Wykres 14. Poziom znajomości języka polskiego (w %)

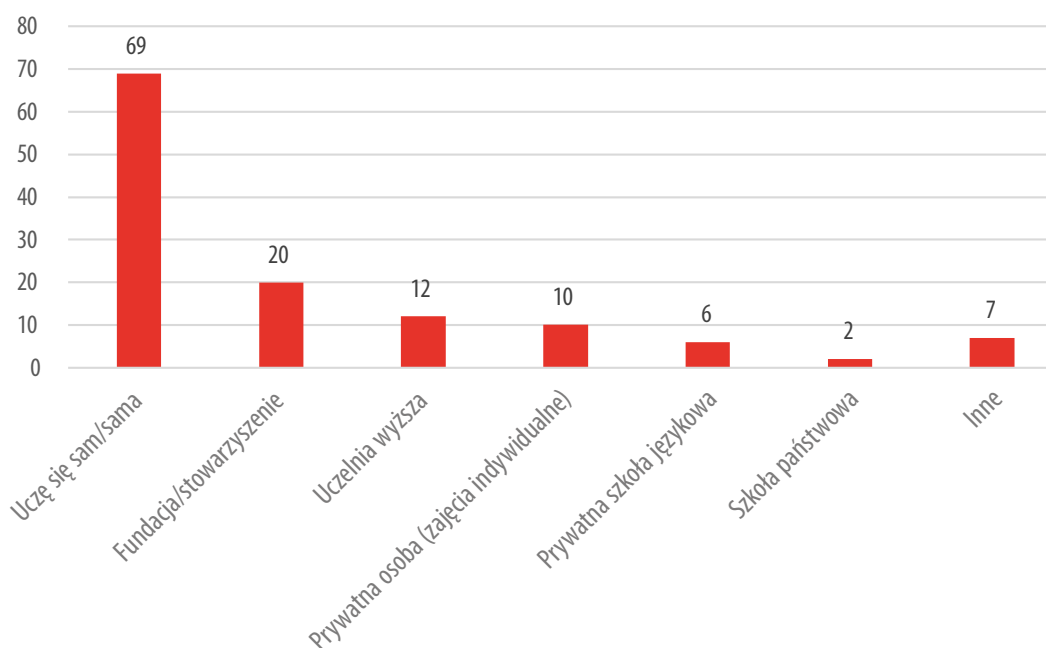

Wykres 15. Czy planują w przyszłości naukę języka polskiego? (w %)

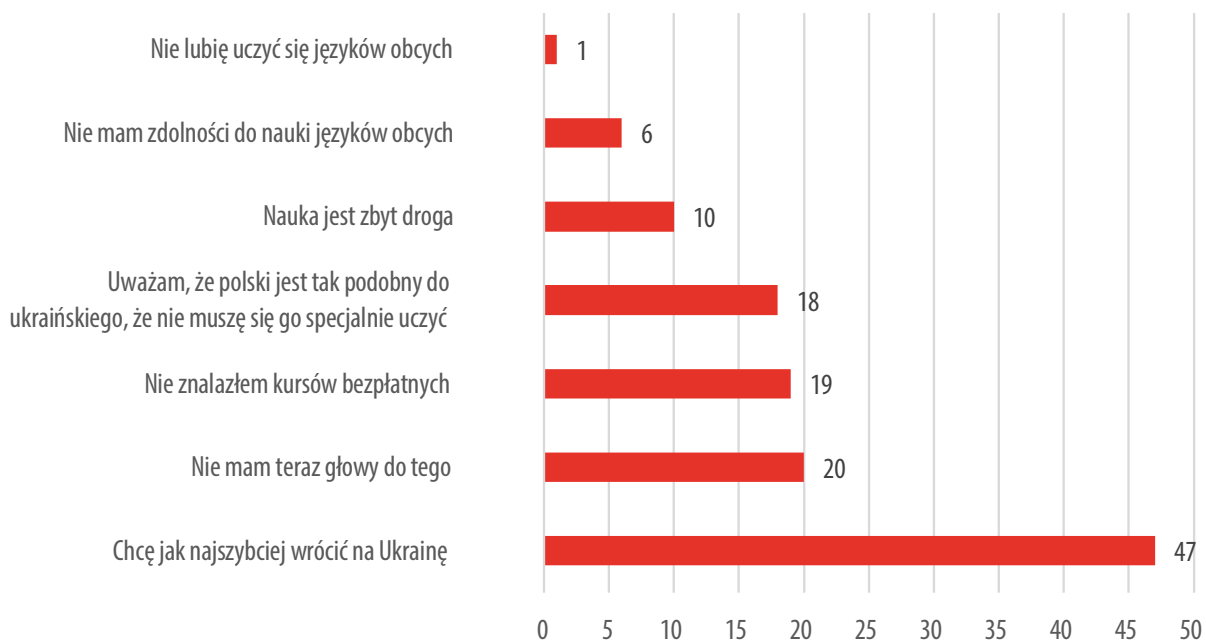
Chęć nauki języka polskiego deklaruje zdecydowana większość uchodźców, co dokładnie widać na wykresie 15. Analizy pokazują, że częściej zamierzają się uczyć języka polskiego ankietowani zamieszkujący w dużych miastach powyżej 500 tys. (84%) niż na wsi (74%). Z badania dowiadujemy się także o skali pomocy Polaków w zakresie bezpłatnych kursów języka polskiego. Większość badanych respondentów, którzy już uczestniczą w różnego rodzaju kursach, robi to

bezpłatnie (92%). Tylko 8% badanych płaci za naukę języka.

Badani uchodźcy (co widać na wykresie 16) najczęściej uczą się języka polskiego samodzielnie, na kursach online, za pomocą materiałów internetowych, jak aplikacje, platformy. Rządziej korzystają oni z oferty kursów języka polskiego organizowanych przez szkoły, uczelnie i inne organizacje. W kategorii „inne” badani wpisywali, że języka uczą się bezpłatnie, na kursach online.

Wykres 16. Sposób uczenia się języka polskiego (w %)

Wykres 17. Powody niechęci do podejmowania nauki języka polskiego (w %)

Jedynie 4% badanych stwierdziło, że nie planuje nauki języka polskiego (podczas gdy 81% zadeklarowało chęć nauki, a 15% wskazało, że nie wie, co zrobić). Interesujące są przyczyny takiego stwierdzenia. Na wykresie 17 widzimy, że najczęściej na tę decyzję wpływa chęć szybkiego powrotu na Ukrainę. Brak możliwości skupienia się na nauce języka z powodu obiektywnych problemów, wywołanych przez wojnę, jest podobnie często zaznaczaną przyczyną jak nieznanie bezpłatnych kursów. Ciekawe

jest również to, że 18% uchodźców jest przekonanych, iż wyjątkowe podobieństwo naszych języków sprawia, że nauka polskiego nie jest w zasadzie koniecznością. Mniej osób wskazało jako przyczynę koszt nauki (10%), a najmniej – indywidualne zdolności (6%), preferencje (1%).

Nie można wykluczyć, że część osób, które nie chcą się uczyć języka polskiego, wraca na Ukrainę z powodu problemów z adaptacją. Jednym z kluczowych zaś czynników integracji jest znajomość języka kraju, w którym się przebywa.

7. W drodze do Polski

Decyzja o ucieczce z Ukrainy nie była łatwa, biorąc pod uwagę niebezpieczeństwo narażania się na ostrzały oraz konieczność pozostawienia w ojczyźnie całego swojego dorobku i majątku. Jednakże, jak pokazują dane, prawie 7 mln mieszkańców musiało opuścić swoje domy i poszukać schronienia przed wojną w innym kraju. Polska, jak pisaliśmy we wstępie do raportu, znalazła się na liście najczęściej wybieranych krajów, do których udali się Ukraińcy (*Ukraine Refugee Situation...* 2022). Na wykresie 18 zaprezentowano odpowiedzi pokazujące motywy wyboru naszego kraju przez uchodźców. Ukraińcy przyjechali do nas dlatego, że mieli w naszym kraju swoją rodzinę, znajomych oraz ponieważ Polska jest im bliska pod względem kulturowym i językowym. Tym, że do Polski można było relatywnie szyb-

ko się przedostać, kierowała się $\frac{1}{4}$, a tyle samo respondentów wskazało, że z Polski można szybko wrócić do swojego domu na Ukrainie. Częściowo o wyborze Polski na miejsce schronienia zadecydowała wiedza Ukraińców o oferowanej w Polsce pomocy dla uchodźców oraz fakt, że nasz kraj jest w NATO i z tego względu nadaje się na bezpieczne schronienie przed wojną. W niewielkim stopniu zadecydowała łatwość przekroczenia naszej granicy oraz dobra siatka połączeń drogowych i kolejowych. Z uzyskanych odpowiedzi wynika też, że niewielu Ukraińców przyjechało do nas dlatego, że już wcześniej miało takie plany lub wcześniej było w pracy w Polsce.

Warto dodać, że w głównej mierze szale na rzecz wyboru Polski jako kraju docelowego przechyliły sieci społeczne oraz bliskość

Wykres 18. Motywy wyboru Polski na miejsce schronienia (w %)

kulturowa. Być może o przyjeździe zadecydowały też czynniki ekonomiczne. Stopa życiowa w Polsce jest znacznie wyższa niż na Ukrainie. Możliwość korzystania ze świadczeń społecznych przez uchodźców mogła być dodatkowym atutem naszego kraju, podnoszącym jego atrakcyjność.

Z analiz wynika, że istnieje kilka czynników mających wpływ na motywy wyboru Polski przez Ukraińców na miejsce schronienia. Wraz ze stopniem znajomości języka polskiego rosła częstotliwość wskazań, że Polska jest krajem bliskim pod względem kulturowym i językowym (brak znajomości – 32%, średnia i duża znajomość – odpowiednio 45% i 47%). Podobnie było ze wskazaniem motywu nawiązującego do wiedzy o oferowanej przez Polaków pomocy. Na ten wątek wskazało 17% osób bez znajomości języka, 20% ze średnią znajomością i 27% z dobrą znajomością języka polskiego. Istotny wpływ na wybór motywów przyjazdu do Polski miało też miejsce zamieszkania na Ukrainie. Osoby z zachodniej i centralnej Ukrainy częściej wskazywały na łatwość przekroczenia granicy niż uchodźcy ze wschodu i południa. Analogicznie było w przypadku motywu nawiązującego do szybkości opuszczenia Ukrainy oraz bliskości domu na Ukrainie. Respondenci z zachodniej i centralnej Ukrainy zaznaczali częściej te motywy niż respondenci ze wschodniej i południowej.

Badani mieli też możliwość wpisania w ankiecie swoich własnych odpowiedzi. Znalazły się tam m.in. takie wpisy, że respondenci przyjechali do Lwowa, jednak i tam rakiety zaczęły spadać, więc uciekli do Polski. Jedna z osób pisała, że chciała ratować syna i było jej wszystko jedno, dokąd się uda. Inny respondent zaznaczył, że ma syna hokeistę i został zaproszony przez polski klub. Respondentka napisała, że jej mąż pracuje w Polsce i dlatego łatwiej było jej tu przyjechać. Pojawiały się też następujące odpowiedzi: „mogę tutaj znaleźć pracę”, „znam trochę Polskę”, „znam język”. Zespół motywów decydujących o przyjeździe do Polski został dobrze wyrażony w kolejnej wypowiedzi: „Polska jako pierwsza dała schronienie Ukraińcom, leży blisko Ukrainy, mamy podobną mentalność i język, jest dobry stosunek do Ukraińców, mam tu przyjaciela”.

Mimo że władze polskie już kilka miesięcy wcześniej przygotowywały się do przyjęcia uchodźców wojennych z Ukrainy, to jednak po wybuchu wojny pojawiły się różne problemy wraz z lawinowo rosnącą liczbą uciekających przed wojną mieszkańców Ukrainy. Początkowo sytuacja była trudna, później pojawiła się lepsza koordynacja działań i ich profesjonalizacja. Wszyscy wiemy o dużym wsparciu ze strony wolontariuszy pomagających uchodźcom na granicy i w punktach recepcyjnych czy też w wielu innych miej-

Tabela 2. Ocena pomocy udzielanej uchodźcom

	Minimum	Maksimum	Średnia	Odchylenie standardowe
Pomoc udzielania przez wolontariuszy na granicy	1	5	4,55	0,68
Obsługa w punktach recepcyjnych na granicy	1	5	4,33	0,74
Pomoc udzielana przez polskie służby porządkowe (straż pożarna, policja)	1	5	4,24	0,69
Obsługa w punktach recepcyjnych na dworcach PKP	1	5	4,23	0,76
Odprawa na granicy po polskiej stronie	1	5	4,12	0,74
Obsługa w aktualnym miejscu zamieszkania	1	5	4,00	0,88
Obsługa w urzędach	1	5	3,91	0,83
Obsługa w służbie zdrowia	1	5	3,64	0,94
Odprawa na granicy po ukraińskiej stronie	1	5	3,64	0,91

scach. Poziom zaangażowania w pomoc dla ludności ukraińskiej był bardzo wysoki.

W badaniach podjęliśmy ten wątek, aby dowiedzieć się, jak udzielona pomoc jest oceniana przez osoby uciekające z Ukrainy. Poprosiliśmy, aby oceniono działania różnych służb zaangażowanych w pomoc uchodźcom na skali od 1 do 5. Im wyższa średnia, tym lepiej są oceniane dane służby.

W tabeli 2 uszeregowano wyniki od najwyższych do najniższych. Okazuje się, że najlepiej zostali ocenieni wolontariusze pracujący na granicy. Wysoko też oceniono pomoc niesioną przez osoby pracujące w punktach recepcyjnych na granicy. Wysokie noty uzyskały też za swoje zaangażowanie i pomoc okazaną uchodźcom służby mundurowe (straż pożarna, policja). Mniej więcej na tym samym poziomie zostało ocenione wsparcie udzielane w punktach recepcyjnych zorganizowanych na dworcach PKP. Relatywnie wysoko została też oceniona obsługa i pomoc udzielana przez straż graniczną po polskiej stronie. Pozytywne oceny uzyskała pomoc otrzymywana w aktualnym miejscu zamieszkania uchodźców.

Słabiej oceniono pomoc uzyskiwaną w różnych urzędach i instytucjach na terenie kraju. Uciążliwe mogło być oczekiwanie na numer PESEL w długich kolejkach w dużych miastach. Gorzej też oceniono wsparcie ze strony służby zdrowia. Najniżej oceniono pomoc udzielaną przez ukraińską straż graniczną. W tym wypadku od samego początku było słychać, że wynikły duże problemy i utrudnienia. Na początku wojny po ukraińskiej stronie utworzyły się gigantyczne kolejki do przejść granicznych. Po rozmowie polskiego prezydenta z ukraińskim procedury uproszczono i służby ukraińskie już szybciej zezwalały swoim obywatelom na opuszczenie kraju.

Ogólnie rzecz biorąc uchodźcy, oceniając pomoc w skali od 1 do 5, wystawiali ocenę dobrą, co należy potraktować jako pozytywną ocenę. Najlepiej zostali ocenieni wolontariusze na granicy. W ten sposób uchodźcy docenili zaangażowanie i wkład wniesiony w ich przyjęcie. Jest to też w pewnym sensie symboliczna nagroda za trud i poświęcenie setek tysięcy osób bezinteresownie niosących pomoc.

8. Życie codzienne uchodźców w Polsce

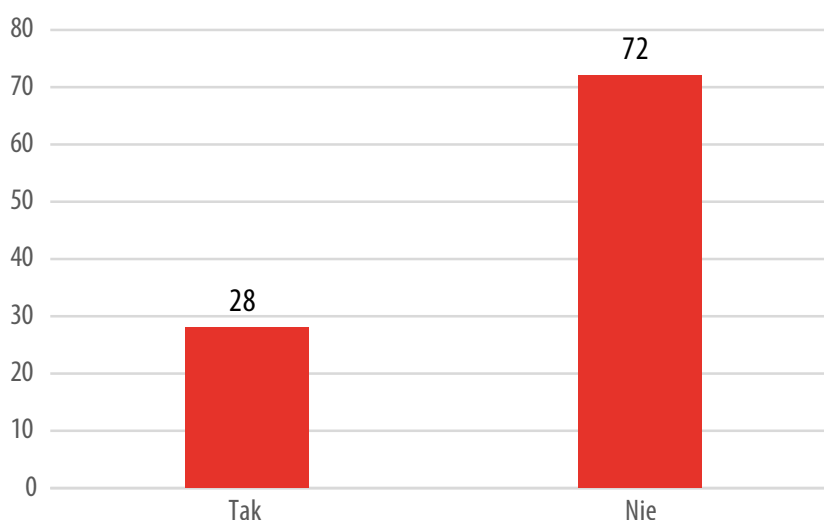
W badaniach poruszono też różne problemy dotyczące aktualnej sytuacji uchodźców mieszkających w Polsce. Wiele kwestii, które zostaną omówione w niniejszym rozdziale, dotyczy integracji ukraińskich obywateli z krajem przyjmującym uchodźców, jakim jest Polska.

Warto podkreślić, ponieważ tej informacji na próżno szukać w raportach badawczych na temat ukraińskich uchodźców w Polsce, że prawie 1/3 z nich pracuje zdalnie na Ukrainie i tam pobiera wynagrodzenie (wykres 19).

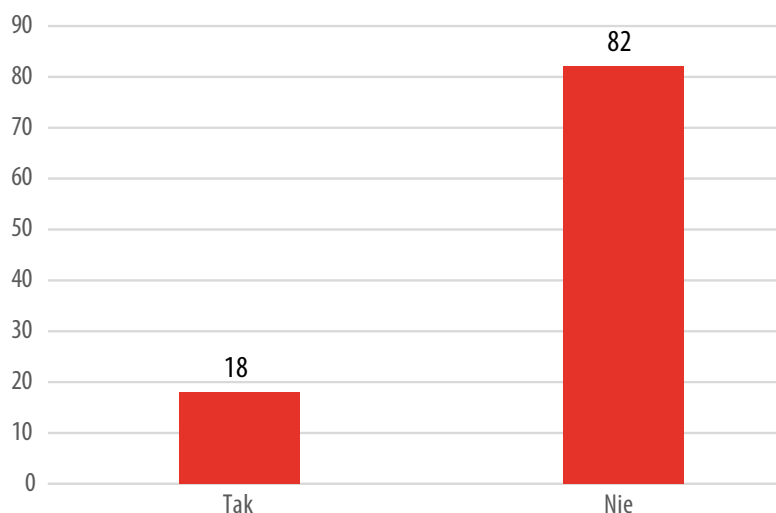
Praca zdalna w klasie średniej jest od czasów pandemii zjawiskiem znanym. Zatem nietrudno zrozumieć, że w przypadku pojawienia się u nas ukraińskiej klasy średniej tak wiele jej przedstawicieli pracuje w ten sposób.

Z analiz wynika, że częściej pracę zdalną podejmowali uchodźcy z Ukrainy centralnej (38%) niż zachodniej (23%), wschodniej (22%)

i południowej (20%). Częściej też pracę zdalną prowadzili respondenci oceniający swoją sytuację materialną przed wybuchem wojny jako dobrą (35%) niż oceniający ją jako średnią (24%) i złą (10%). Zdalną pracę wykonywali głównie respondenci, którzy znaleźli schronienie w metropoliach (35%), rzadziej ci ulokowani na wsi (18%), w mieście do 100 tys. (23%) czy mieście do 500 tys. (19%). Częściej zdalną pracę na Ukrainie podejmowali uchodźcy, którzy nigdy nie byli w Polsce (36%), niż ci, którzy byli (21%). Poziom znajomości języka też był istotnym czynnikiem różnicującym zdalne zatrudnienie. Z dobrą znajomością języka polskiego pracowało zdalnie 37%, ze słabą – 27%, z brakiem znajomości – 26%. Wśród respondentów, którzy wyrazili chęć powrotu po wojnie na Ukrainę, zdalną pracę podejmowało 36%, zaś wśród tych, którzy chcą zostać w Polsce – 18%; wśród osób niezdecydowanych było to 29%.

Wykres 19. Czy pracuje zdalnie w pracy na Ukrainie? (w %)

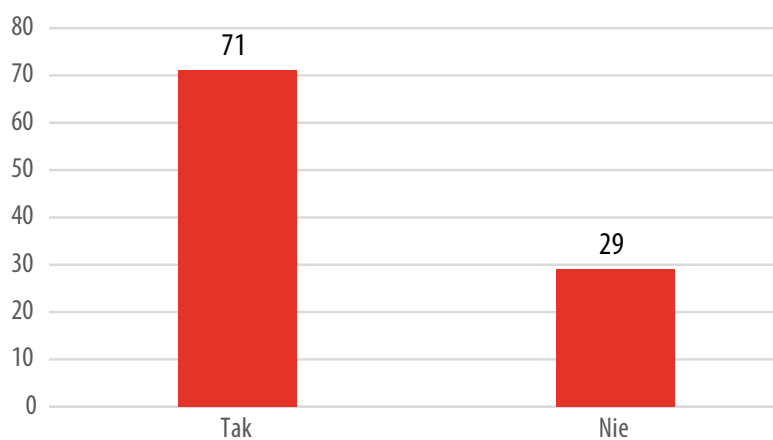
Wykres 20. Czy pracuje w Polsce? (w %)

Ostatnia zależność wskazywałaby na to, że ukraińska klasa średnia jest bardziej skłonna do powrotu na Ukrainę niż przedstawiciele innych klas społecznych. Potwierdza to tym samym wcześniejsze przypuszczenia, że klasa średnia szukała głównie schronienia przed wojną i po uspokojeniu się sytuacji szybko wróci do siebie.

Według danych Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej w Polsce do 1.06.2022 r. było zatrudnionych 185 tys. ukraińskich obywateli, którzy przyjechali do Polski po 24.02.2022 r. (*Coraz więcej obywateli Ukrainy znajduje pracę*

w Polsce 2022). Szacuje się, że jest to $\frac{1}{3}$ spośród tych, którzy otrzymali numer PESEL. W naszych badaniach staraliśmy się również oszacować, jaka część badanych uchodźców podjęła już pracę w Polsce. Z danych przedstawionych na wykresie 20 wynika, że w trakcie realizacji badań była to prawie $\frac{1}{5}$ badanych.

Analizy pokazują też, że częściej pracowały osoby z dobrą znajomością języka polskiego (30%) niż słabą (17%) i brakiem znajomości (6%). Zatem potwierdza się też przypuszczenie, że znajomość języka polskiego jest jedną z kluczowych cech integracji ukraińskich uchodźców.

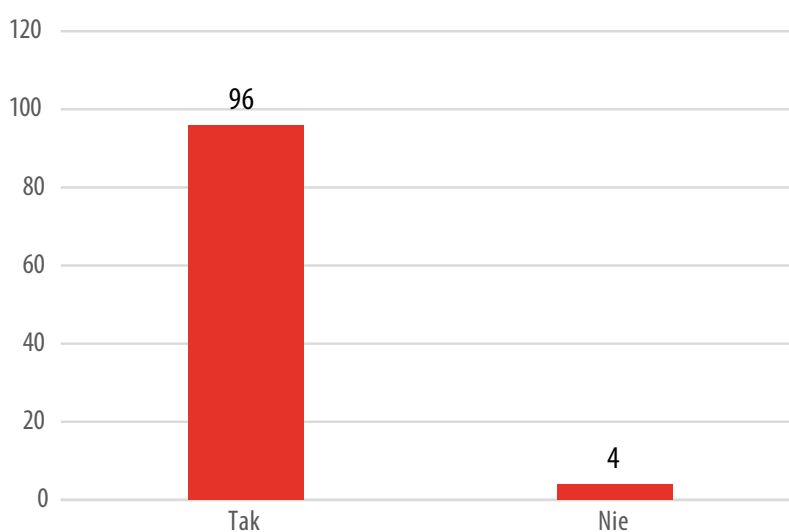

Wykres 21. Czy zamierza podjąć pracę w Polsce? (w %)

O ile w czasie realizacji badań niewielka część respondentów pracowała w Polsce, o tyle aż ¾ z nich chciało taką pracę znaleźć (wykres 21). Większość uchodźców miała plany związane ze znalezieniem sobie pracy w naszym kraju. Analizy wskazały, że częściej zainteresowani pracą w Polsce byli mieszkańcy Ukrainy południowej (80%), wschodniej (78%), zachodniej (69%) niż centralnej (65%). Spośród chcących wrócić na Ukrainę pracy chce szukać 57%, spośród niezdecydowanych – 74% i wśród tych zamierzających zostać w Polsce – 92%. Pracą zainteresowane są głównie osoby w wieku produkcyjnym. W grupie wiekowej do 24 lat chciało pracować 61%, w wieku 25–34 lat – 61%, 35–44 lat – 77%, 45–54 lat – 85%, 55–64 lat – 70% i 65 i więcej lat – 20%. Spośród tych, którzy otrzymali numer PESEL, zamierzało pracować 73%, wśród osób bez PESEL-u – 35%. Wśród ankietowanych najkrócej przebywających w Polsce chęć pracy zadeklarowało 40%, spośród przebywających około tygodnia, dwóch – 95%, około miesiąca – 79%, więcej niż miesiąc – 69%.

Do skorzystania z rządowej pomocy dla uchodźców konieczny jest PESEL. Dzięki niemu obywatele Ukrainy legalnie mogą podjąć pracę w Polsce, skorzystać z ochrony czasowej, korzystać z polskiej opieki zdrowotnej, uzyskać świadczenia społeczne 500+ i Dobry Start (Szymański 2022). Dla osób z Ukrainy uzyskanie numeru PESEL wiąże się z ułatwieniem ich funkcjonowania w naszym kraju. Według danych rządu do 25.05.2022 r. PESEL otrzymało 1,100 mln uchodźców. Ponad 460 tys. z nich to osoby w wieku produkcyjnym, a 160 tys. osób już podjęło pracę (*Rząd przyjął nowelizację ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy – konferencja z udziałem wiceministra Pawła Szefernakera* 2022). W czasie kiedy realizowaliśmy badania wśród naszych respondentów, aż 96% z nich uzyskało bądź zamierzało otrzymać numer PESEL (wykres 22). Zatem większość uchodźców chciała skorzystać z różnych form pomocy oferowanej przez rząd i samorzady.

Analizy pokazały, że częściej w rejestrze PESEL znaleźli się lub zamierzali się znaleźć respondenci z dziećmi (98%) niż bez dzieci (90%).

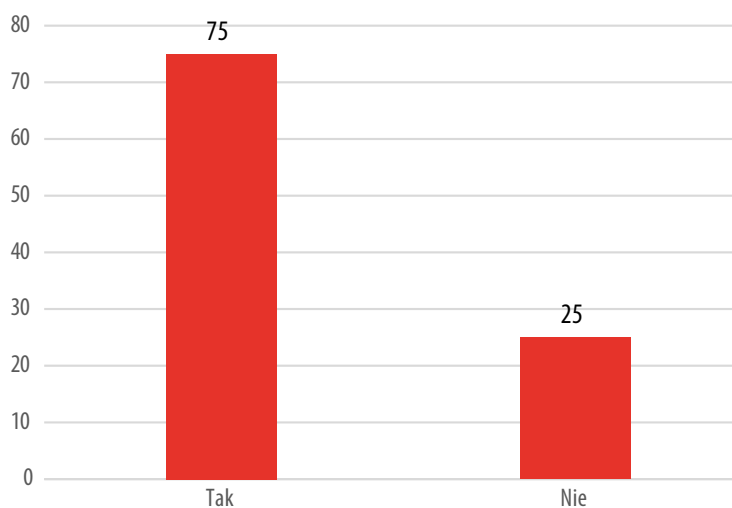

Wykres 22. Czy zarejestrował się bądź zamierza zarejestrować w bazie PESEL? (w %)

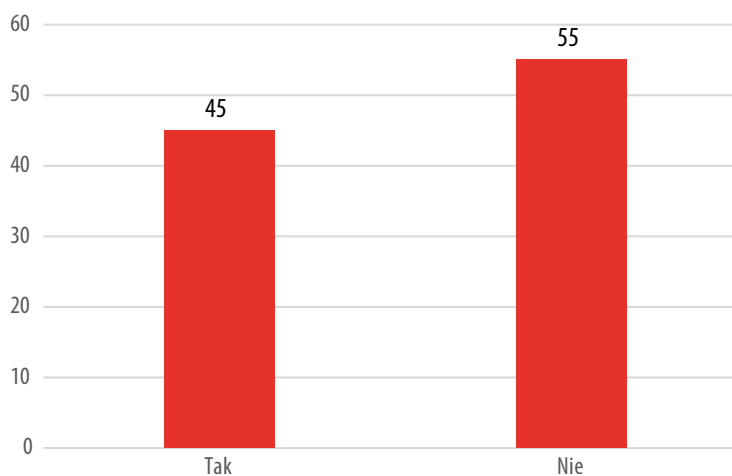
9. Dzieci – edukacja – 500+

Wspólnej świadomości dominuje pogląd, że uchodźcy z Ukrainy to w większości kobiety z dziećmi. Według danych rządowych dzieci z Ukrainy do 18 r.ż. jest w Polsce około 519 tys. W tej grupie 50 tys. jest w wieku do

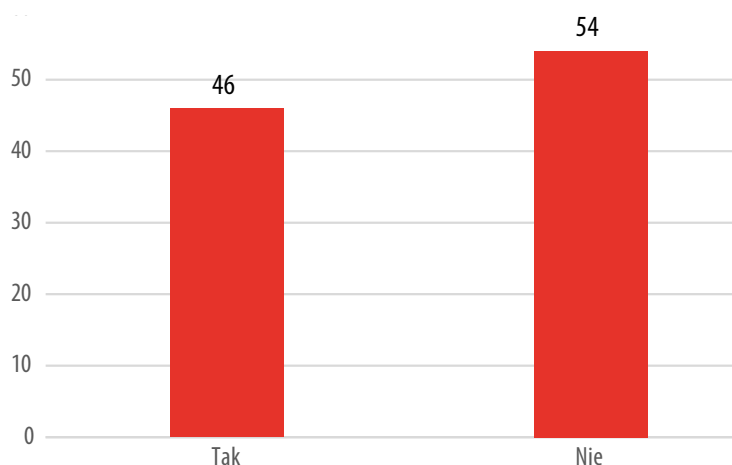
dwóch lat, ponad 100 tys. w wieku przedszkolnym, a 360 tys. w wieku szkolnym (Żółciak, Osiecki 2022). Według naszych badań (wykres 23) $\frac{3}{4}$ badanych respondentów przyjechało do Polski z dziećmi. Osoby z dziećmi częściej

Wykres 23. Czy posiada dzieci? (w %)

Wykres 24. Uczestnictwo dzieci uchodźców w zdalnym nauczaniu na Ukrainie (w %)

Wykres 25. Uczestnictwo dzieci uchodźców w polskich szkołach (w %)

zakwaterowały się w średnim mieście do 500 tys. (89%) lub małym do 100 tys. (84%) niż na wsi (74%) i dużym mieście powyżej 500 tys. (66%).

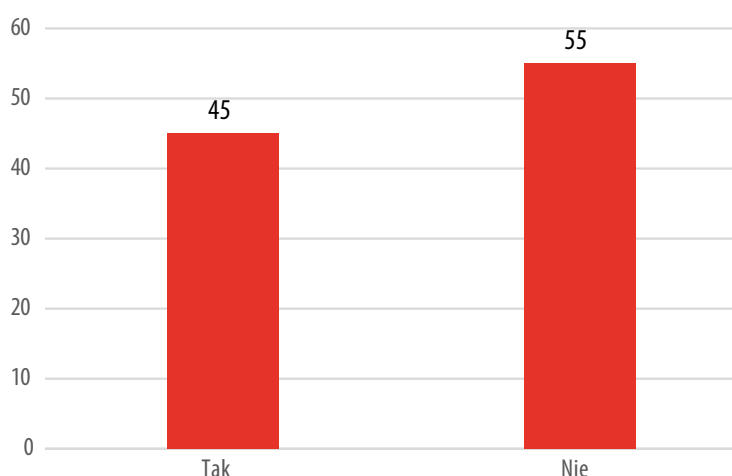
Zapytaliśmy też uchodźców o sytuację szkolną ich dzieci. Wiemy, że część z nich uczestniczy w nauczaniu zdalnym prowadzonym przez ukraińskie szkoły i uczelnie wyższe. Według danych zaprezentowanych na wykresie 24 tylko 45% ukraińskich uczniów, którzy przyjechali z rodzicami czy opiekunami do Polski, uczestniczy w zdalnym nauczaniu prowadzonym przez ukraińskie szkoły.

Do ukraińskiej szkoły częściej posyłają swoje dzieci respondenci zamierzający się uczyć języka

polskiego (45%) oraz niezdecydowani (54%) niż ci, którzy nie zamierzają tego robić (27%). Nie zaobserwowano więcej zależności.

Wiemy, że część dzieci uczęszcza do polskiej szkoły. Według zebranych odpowiedzi (wykres 25) do szkół w Polsce swoje dzieci posyła 46% respondentów. W trakcie badania nie korzystało z usług edukacyjnych w polskiej szkole 54% uczniów uchodźców.

Analizy pokazały, że częściej do polskiej szkoły posyłają swoje dzieci osoby, które chcą zostać w Polsce (52%), oraz ci, którzy nie wiedzą, co zrobią (52%), niż ci, którzy chcą wracać na Ukrainę (41%). Częściej posyłają dzieci

Wykres 26. Czy zamierza wysłać dzieci do polskiej szkoły? (w %)

do polskiej szkoły respondenci z dobrą znajomością języka polskiego (49%) oraz średnią (50%) niż z brakiem znajomości (28%). Istotnie statystycznie okazały się też zamiary związane z chęcią nauki języka polskiego. Wśród uchodźców chcących się uczyć języka polskiego do szkoły posyłało swoje dzieci 51%, zaś wśród tych, którzy nie zamierzali się uczyć – tylko 21%. Wśród niezdecydowanych co do nauki języka polskiego ten odsetek wyniósł 31%. Spośród tych, którzy uzyskali numer PESEL, dzieci do polskiej szkoły posyłało 48%. Bez numeru PESEL nie było ani jednego respondenta, który posyłałby dziecko do polskiej szkoły. Tym samym mamy potwierdzenie rzetelności pomiaru, ponieważ aby bezpłatnie uczestniczyć w nauczaniu w polskiej szkole, trzeba mieć numer PESEL.

Z analiz wynika, że sytuacja uchodźców na rynku pracy jest skorelowana z posyłaniem dziecka do polskiej szkoły. Wśród uchodźców pracujących w Polsce 60% posyłało dzieci do szkoły, wśród rodziców niepodjęających pracy w Polsce – 44%. Częściej też do szkoły uczęszczały dzieci uchodźców, którzy zamierzali podjąć pracę zarobkową w Polsce (48%), niż dzieci rodziców nieplanujących pracy w naszym kraju (31%).

Kolejny wykres 26 pokazuje też, jaki procent respondentów ma zamiar zapisania dzieci do szkoły w Polsce. Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że 45% rodziców chce w przyszłości zapisać dzieci do polskiej szkoły.

Ciekawie rysuje się zależność pomiędzy uczęszczaniem dziecka na edukację zdalną na Ukrainie a planami zapisania dziecka do polskiej szkoły. Wśród rodziców dzieci biorących udział w lekcjach online na Ukrainie zamiar zapisania dziecka do polskiej szkoły deklaruje 55%, a wśród tych, których dzieci nie biorą udziału w edukacji zdalnej – 36%. Oznaczałoby to, że dzieci są wyłączone z edukacji być może z powodu traumy wojennej. Zapisać dzieci do polskiej szkoły zamierzają głównie osoby z wykształceniem poniżej średniego (69%).

Rzadziej chcą to zrobić uchodźcy ze średnim (24%) i wyższym wykształceniem (42%). Wśród uchodźców chcących wrócić na Ukrainę zapisać dzieci do szkoły zamierza 34%, spośród tych, którzy nie wiedzą, co zrobią – 54%, a spośród chcących zostać – 55%.

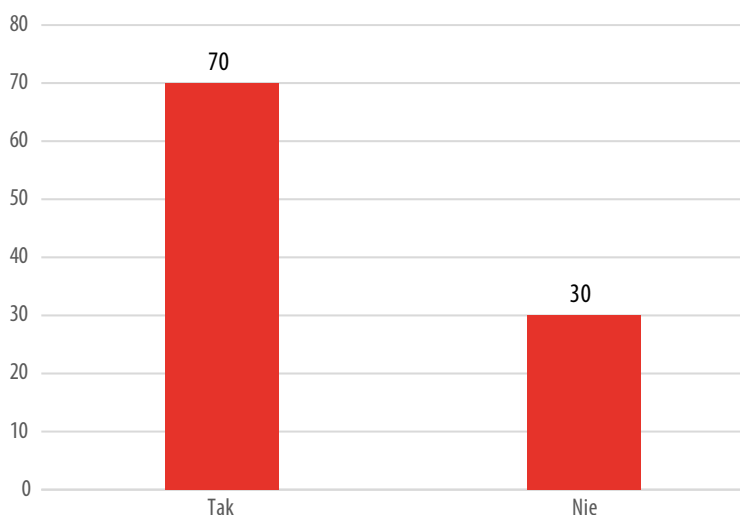
Istotne w określaniu planów edukacyjnych dzieci są kwestie językowe. Wśród tych, którzy chcą się uczyć języka polskiego, zapisać do szkoły swoje dzieci zamierza 51%. Wśród uchodźców niezdecydowanych jest to 30%, wśród niechcących się uczyć języka polskiego – 13%. Spośród tych, którzy uzyskali PESEL, planuje zapisanie dziecka do szkoły 47%, a wśród tych, którzy nie są zarejestrowani w bazie – 5%. Kolejnym czynnikiem wpływającym na plany edukacyjne jest sytuacja pracy zdalnej na Ukrainie. Wśród pracujących zdalnie do zapisania dziecka szykuje się 35%, a wśród niepracujących myśli o tym 49%. Analogiczny wpływ widoczny jest w przypadku planów związanych z pracą w Polsce. Spośród rodziców chcących pracować w Polsce zapisać do szkoły dzieci chce 53%, a spośród niezamierzających podejmować pracy – 24%.

Warto dodać, że sytuacja szkolna dzieci uchodźców jest złożona. Z badań zrealizowanych na Ukrainie wśród uchodźców wewnętrznych przebywających w obwodzie lwowskim wynika, że aż 70% dzieci uczy się zdalnie w szkołach, do których uczęszczało przed wojną. We lwowskich szkołach uczy się 10%, a tymczasowo nie uczestniczy w nauczaniu aż 18% (*Львівщина в умовах війни: погляди мешканців міст та переселенців (13–23 травня 2022)* 2022). Ostatnim elementem badań związanych ze sferą edukacyjno-wychowawczą jest świadczenie 500+, z którego mogą korzystać uchodźcy przebywający w Polsce. Wsparcie finansowe udzielane na każde dziecko może być wzmocnieniem domowego budżetu i uzupełnieniem brakujących w nim środków na podstawowe potrzeby.

Dane zebranie w trakcie badań pokazują (wykres 27), że $\frac{3}{4}$ respondentów złożyło lub

zamierza złożyć wnioski o uzyskanie świadczeń społecznych przysługujących na dzieci. Analizy wskazują też, że częściej świadczeniami zainteresowane są osoby, które posyłają dzieci na edukację zdalną na Ukrainie (87%), niż te, które nie posyłają (65%). Wraz z poziomem znajomości języka polskiego słabnie zainteresowanie otrzymaniem 500+. Wśród osób bez znajomości języka wnioski składa 68%, ze słabą znajomością – 73%, z dobrą znajomością – 59%. Wnioski częściej składali uchodźcy, którzy zamieszkują w mieście do 500 tys. (84%) i do 100 tys. (79%), niż zamieszkujący na wsi (70%) i w największych miastach powyżej 500 tys. (60%). Częściej wnioski składali uchodźcy ze wschodu (87%), zachodu (75%) niż z południowej (67%) i centralnej (63%) Ukrainy. Większe zainteresowanie świadczeniami jest widoczne u tych, którzy byli przed wybuchem wojny w Polsce (79%), niż wśród uchodźców bez tego doświadczenia (61%). Widoczne też jest częstsze

zainteresowanie 500+ wśród osób chcących się uczyć polskiego (71%) oraz niezdecydowanych (70%) niż wśród respondentów niemających takich zamiarów (48%). Częściej 500+ są też zainteresowane osoby, które zarejestrowały się w bazie PESEL bądź zamierzają to zrobić (73%), niż uchodźcy niemający takiego zamiaru (11%). Większe zainteresowanie otrzymaniem świadczenia 500+ wystąpiło wśród osób, które nie pracują zdalnie na Ukrainie (74%), niż wśród tam pracujących (61%). Częściej takie starania podejmują respondenci chcący znaleźć pracę w Polsce (74%) niż niezainteresowani nią (60%). Wyraźnie częściej tymi świadczeniami są zainteresowani rodzice wysyłający dzieci do polskiej szkoły (93%) niż rodzice nie robiący tego (63%). Analogicznie jest w przypadku chęci zapisania dzieci do polskiej szkoły. Do uzyskania 500+ dąży wśród rodziców chcących wysłać dzieci do polskiej szkoły 94%, wśród niemających takich planów – 59%.

Wykres 27. Chęć skorzystania ze świadczenia społecznego 500+ (w %)

10. Kondycja psychiczna

O ile sporo informacji na temat wojennych uchodźców z Ukrainy można znaleźć w internecie i cytowanych we wstępie raportach, o tyle na próżno tam szukać informacji o ich zdrowiu psychicznym. Te zostały pozyskane w badaniach realizowanych wśród uchodźców przez ukraińskich badaczy (*Львівщина в умовах війни... 2022; Attitudes and Assessments... 2022*). Pierwsze skojarzenie, jakie przychodzi nam do głowy w związku z uchodźcami, to że są to biedni ludzie szukający schronienia w Polsce przed wojną. Słowo „biedni” oznacza tutaj bycie pod wpływem negatywnych emocji, takich jak strach, rozpacz, smutek, przerażenie. Zostawienie swojego dorobku życia, ucieczka z domu pod ostrzałem i wielka niewiadoma co do dalszych losów są ogromnym wstrząsem i stresem. Trauma uchodźców była widoczna gołym okiem w relacjach telewizyjnych pokazujących płacz Ukraińców, którym udało się przedostać na polską stronę granicy. O tym samym mówili też wolontariusze, którzy przyjmowali uchodźców z pociągów ewakuacyjnych w Olkusz. Pierwszą reakcją tych ludzi był płacz. W ten sposób być może uchodźcy odreagowywali ogromne napięcie, jakie powstało po wybuchu wojny i w trakcie ewakuacji. Po przekroczeniu granicy, w miejscu bezpiecznym mogli sobie pofolgować i wyrzucić z siebie emocje.

Takie są subiektywne impresje wyniesione z obserwacji i rozmów na temat uchodźców i ich stanu psychicznego. Wiemy, że w sytuacji pełnoskalowej wojny powstaje trauma wojenna, która może zostać pogłębiona przez rozłąkę z bliskimi i ciągle śledzenie tego, co się dzieje tam na miejscu, na Ukrainie.

Należałoby dodać, że cały projekt badawczy miał w pierwszej kolejności dotyczyć problematyki traumy wojennej wśród uchodźców. Celem było jej zbadanie i określenie czynników ryzyka. Jednakże w trakcie konceptualizacji problematyki badawczej okazało się, że poza traumą należy uwzględnić szereg innych zmiennych, które mogą w istotny sposób charakteryzować sytuację uchodźców i wpływać na traumę.

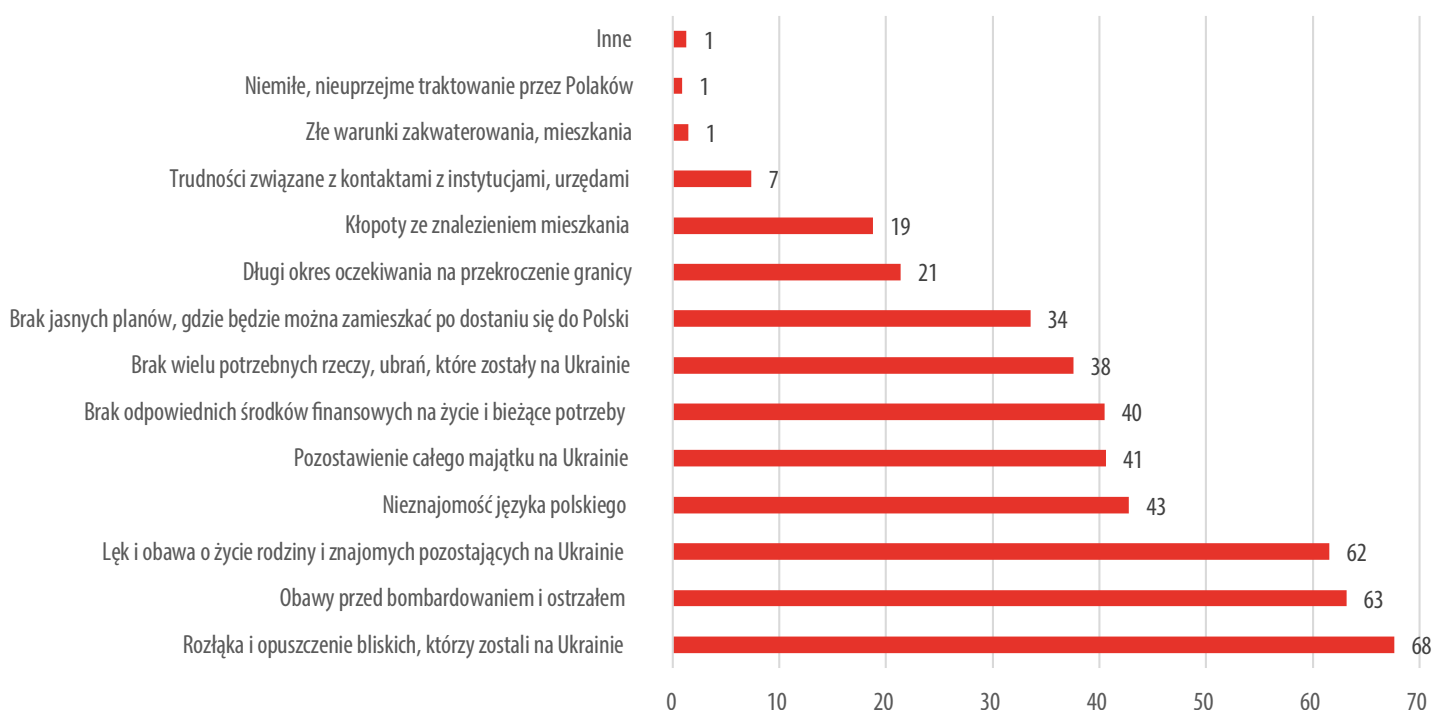
Szukając odpowiedniego narzędzia do pomiaru zdrowia psychicznego, natrafiiliśmy na kwestionariusz skonstruowany przez specjalistów z War Survivors Institute. Na naszą prośbę przygotowano ukraińską wersję narzędzia do badania niepokoju emocjonalnego. RHS-15 (Refugee Health Screener-15) składa się z 15 twierdzeń i jest skonstruowane za pomocą neutralnego języka, który nie odnosi się bezpośrednio do przemocy, tortur lub traumy. RHS-15 jest ważnym, wydajnym i skutecznym narzędziem do wykrywania lęku, depresji i PTSD u uchodźców (Hollifield i in. 2013). Nim przejdziemy do analizy poszczególnych elementów skali i jej ostatecznych wyników, zaprezentujemy problemy, z jakimi musieli się zmagać respondenci w trakcie ewakuacji do Polski.

Według badanych (wykres 28) największym problemem w trakcie ucieczki do Polski była rozłąka z bliskimi pozostawionymi na Ukrainie. W czasie ucieczki pojawiał się również u uchodźców strach, że pociąg, autobus czy samochód zostanie ostrzelany przez wojsko rosyjskie. Wiele było takich przypadków, gdy ludzie ginęli lub zostawali ciężko ranni w trakcie próby wydostania się z oblężonego miasta. Widać też, że mimo iż respondenci udali się w bezpieczne

miejsce, to towarzyszy im silny lęk i obawa o życie i zdrowie bliskich pozostawionych na Ukrainie. Zazwyczaj chodzi tu o mężów i partnerów kobiet, które uciekły do Polski z dziećmi. Oni zostali na Ukrainie, często wstępując do wojsk obrony terytorialnej. Okazuje się, że silnymi stresorami występującymi w trakcie ucieczki były też świadomość nieznajomości języka polskiego, zostawienie majątku na Ukrainie, brak

odpowiednich środków finansowych na życie, brak wielu potrzebnych rzeczy zostawionych na Ukrainie, brak jasnych planów na przyszłość. Część uchodźców wymieniła też problem długiego oczekiwania na przekroczenie granicy oraz kłopoty związane ze znalezieniem mieszkania.

Uchodźcy wpisywali też w rubryce inne odpowiedzi, takie jak: obawy o kondycję moralną dzieci w obcym kraju; problem z wynajęciem

Wykres 28. Najgorsze zdarzenia występujące podczas ewakuacji z Ukrainy do Polski (w %)

mieszkania ze względu na posiadanie zwierząt; zwolnienie z pracy; problem ze znalezieniem pracy; pozostawienie kota z babcią i tęsknota za nim; duża niepewność, „nie wiadomo, dokąd jedziemy, czego będziemy potrzebować”, wielki stres; problem z uzyskaniem porady lekarskiej i zrobieniem badań; „utknęliśmy w Rosji i musieliśmy uciekać przez Łotwę”.

Samo opuszczenie rodzinnego domu jest dużym stresem, nie mówiąc o towarzyszącym mu innych niekorzystnych wydarzeniach potę-

gujących odczucie stresu. Należy też pamiętać, że społeczeństwo ukraińskie nie tak dawno, podobnie jak polskie, było pod wpływem traumy koronawirusa (Długosz 2021). Zatem wojna, ewakuacja i przybycie do nieznanego kraju stanowiły kumulację traumy. O negatywnych skutkach tych wszystkich stresorów i ich wpływie na kondycję psychofizyczną możemy się przekonać, stosując do pomiaru zaburzeń zdrowia psychicznego skalę RHS-15. Poniżej (tabela 3) pokazujemy wyniki dla podskali mierzącej

symptomy lęku i depresji. Współczynnik Alfa Cronbacha wynosił 0,857. Wśród uchodźców widoczne są zaburzenia koncentracji, emocje smutku, bezradności.

Kolejna część podskali miała diagnozować zespół stresu pourazowego. Składała się ona z czterech twierdzeń. Jej rzetelność wyniosła

0,795. Z danych zaprezentowanych w tabeli 4 wynika, że respondenci najczęściej doświadczali emocjonalnej pustki. Rzadziej pojawiały się u nich pozostałe symptomy.

Kolejnym elementem skali jest diagnoza możliwości adaptacyjnych uchodźców w warunkach doświadczanej traumy (wykres 29). Z uzyska-

Tabela 3. Symptomy psychosomatyczne (w %)

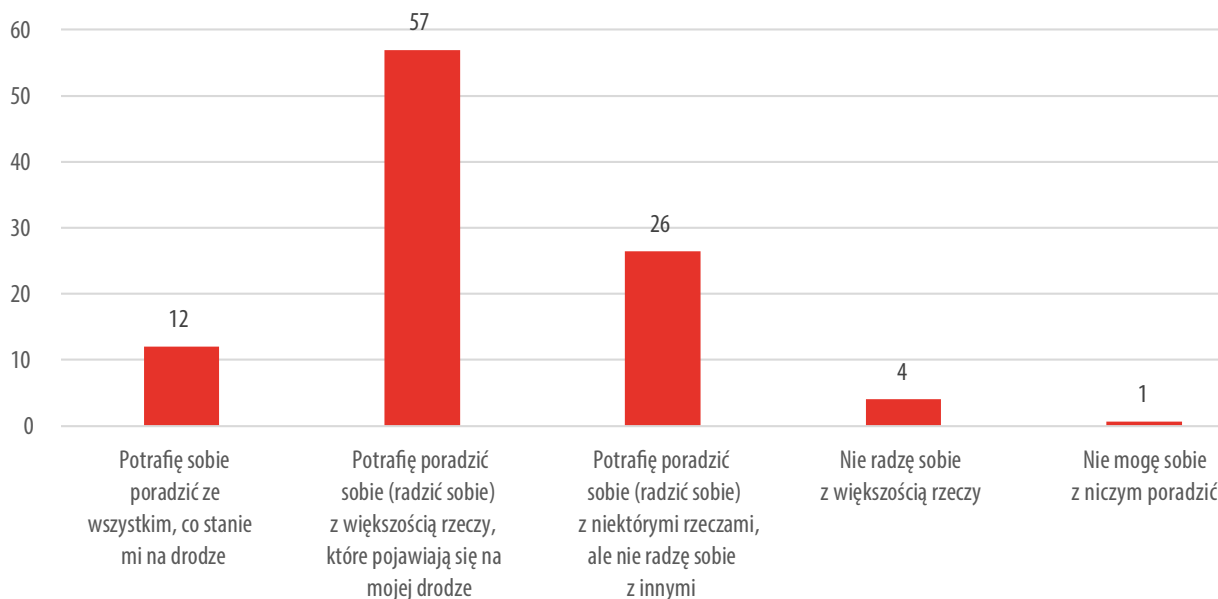
	Nigdy	Od czasu do czasu	Mniej niż połowę czasu	Więcej niż połowę czasu	Cały czas
Bóle mięśni, kości, stawów	27	52	8	10	4
Zły nastrój, smutek, przygnębienie	2	39	13	32	15
Za dużo myśli w mojej głowie, dużo myślę o różnych problemach	1	31	8	30	30
Czuję się bezradny	10	48	11	20	11
Nieoczekiwany strach bez wyraźnego powodu	24	50	13	9	4
Omdlenia, zawroty głowy, słabość	44	44	7	3	2
Stan zdenerwowania, uczucie drżenia w ciele	28	51	12	7	3
Czuję się niespokojny, nie mogę usiedzieć spokojnie	19	54	10	12	5
Łatwo płaczę	14	49	13	14	10

nych danych wynika, iż około $\frac{3}{4}$ respondentów deklaruje, że są w stanie lepiej lub gorzej poradzić sobie z trudną sytuacją, w jakiej się znaleźli. Tylko $\frac{1}{3}$ czuje się bezradna i nie potrafi odnaleźć się w obecnej sytuacji. Można przypuszczać, że te osoby potrzebują natychmiastowej pomocy psychologicznej, aby nie załamały się pod naporem piętrzących się problemów.

Podsumowując zebrane wyniki, należy stwierdzić, że kondycja psychiczna uchodźców nie jest najlepsza. Ich stan psychiczny możemy dokładnie określić dzięki normom, jakie są wyznaczone dla skali RHS-15. Stan zdrowia jest wyznaczany na podstawie sumowania wyników trzech zaprezentowanych podskal. Warto dodać, że dla całego narzędzia analiza rzetelności

Tabela 4. Symptomy traumy (%)

	Nigdy	Od czasu do czasu	Mniej niż połowę czasu	Więcej niż połowę czasu	Cały czas
Ponowne doświadczenie przeżywania traumy; reakcje i odczucia, jakby to się znowu wydarzyło	27	55	8	7	4
Odczuwanie reakcji fizjologicznej (np. pocenie, kołatanie serca) na myśl o traumatycznym wydarzeniu	24	56	8	7	5
Poczucie emocjonalnej pustki (na przykład czuję smutek, ale nie mogę płakać, nie odczuwam radości)	11	53	11	16	9
Łatwo wpadam w strach, niepokój (na przykład, kiedy ktoś podchodzi do mnie)	37	46	9	6	4

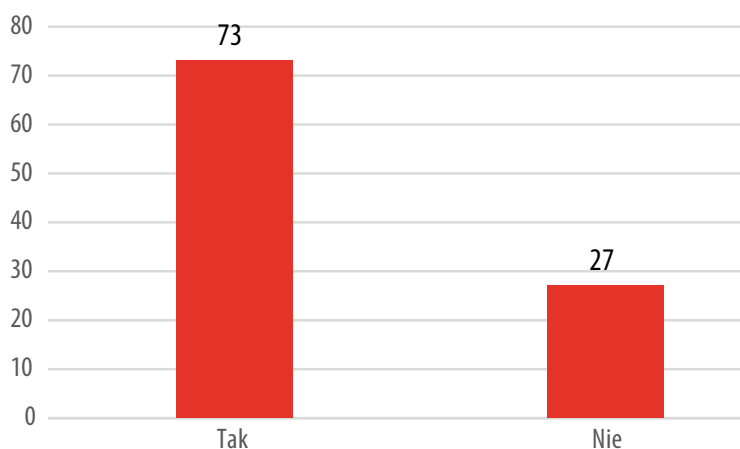

Wykres 29. Przekonanie na temat radzenia sobie z problemami (w %)

wykazała wartość Alfa Cronbacha 0,892. Średni wynik dla całej badanej zbiorowości wyniósł 19,08 przy odchyleniu standardowym 9,64. Wiemy, że zaburzenia zdrowia psychicznego są diagnozowane, kiedy ogólny wynik wynosi 12 lub więcej punktów. W przypadku badanej zbiorowości uzyskano dużo wyższy rezultat, co może oznaczać zjawisko masowej traumy wojennej. Potwierdza to też rozkład procentowy osób uzyskujących pozytywny wynik na skali RHS-15. Po porównaniu wyników uzyska-

nych przez ukraińskich uchodźców do norm stworzonych przez twórców skali okazuje się, że ponad $\frac{3}{4}$ badanych doświadcza zaburzeń PTSD (wykres 30).

Dzięki prowadzonym analizom możemy też dowiedzieć się, kto jest bardziej zagrożony traumą wojenną. Wśród osób chcących wracać do domu ma ją 78%, wśród chcących pozostać w Polsce – 66%, wśród niezdecydowanych – 73%. Wśród respondentów nie zamierzających się uczyć języka polskiego traumy doświad-

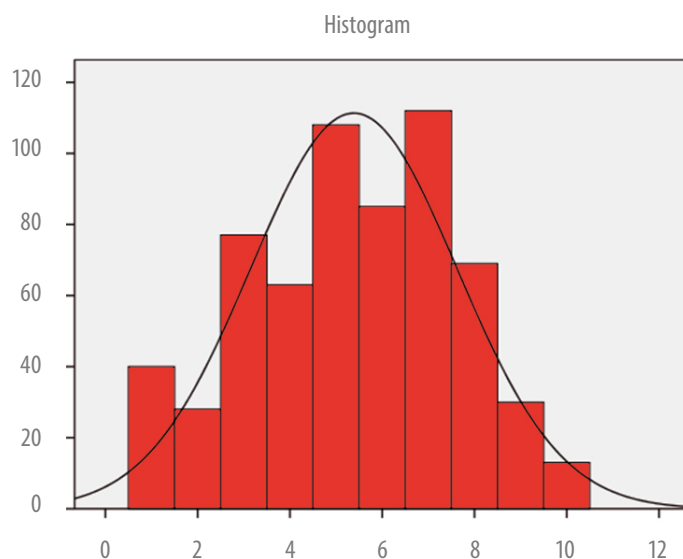

Wykres 30. Wskaźnik traumy wojennej wśród uchodźców (w %)

czyło 89%, wśród niezdecydowanych – 86%, wśród tych, którzy chcą się uczyć – 70%. Wśród kobiet odsetek z symptomem PTSD wynosił 75%, wśród mężczyzn – 19%.

Ostatnim elementem skali RHS-15 jest barometr dystresu. Respondenci mają za zadanie opisać swoje samopoczucie w skali od 0 do 10, gdzie

0 oznacza najlepsze samopoczucie z możliwych, a 10 najgorsze z możliwych. Z uzyskanych pomiarów wynika, iż średnia wartość dla badanej grupy wynosi 5,38. Wynik ten jest nieznacznie wyższy od podawanej normy wynoszącej 5. Analiza rozkładu procentowego pokazuje, że wynik powyżej 5 punktów uzyskało 66% (wykres 31).

Wykres 31. Skala dystresu psychicznego wśród uchodźców

Z analiz wynika, że większy stres jest obserwowany wśród uchodźców z PTSD (75%) niż wśród osób bez tych objawów (44%). Widać go też bardziej u tych respondentów, którzy niedawno przybyli do Polski (83%), niż wśród tych, którzy są ponad miesiąc (65%), około miesiąca (77%), około tygodnia (74%). Wyższy stres częściej towarzyszy tym, którzy nie chcą podjąć pracy w Polsce (74%), niż osobom mającym takie plany (64%).

Ostatnim elementem określającym zdrowie psychiczne uchodźców są strategie radzenia sobie z olbrzymią traumą wywołaną przez wojnę i jej okoliczności. W tym wypadku sięgnęliśmy do narzędzia używanego szeroko podczas badań Diagnoza Społeczna (Czapiński, Panek 2015). Za R.S. Lazarus i S. Folkman w bada-

niach tych przyjmowano, że ludzie radzą sobie z problemami na dwa sposoby: za pomocą strategii zadaniowej lub strategii skoncentrowanej na emocjach. Pierwsza ukierunkowana jest na realne rozwiązanie problemu, na zmianę sytuacji na lepsze. Druga ma na celu zmianę sposobu emocjonalnego przeżywania sytuacji stresowej. Wyniki badań przedstawione na wykresie 32 pokazują, że uchodźcy wybierają głównie strategię mobilizowania się i podejmują próby radzenia sobie z problemami. Sam fakt, że te osoby znalazły się w Polsce, jest przykładem stosowania przez nie aktywnej strategii walki z problemami. Ponad połowa respondentów stosuje strategię polegającą na zajmowaniu się rzeczami, które odwracają uwagę i poprawiają nastrój. Podobna grupa po względem liczebności

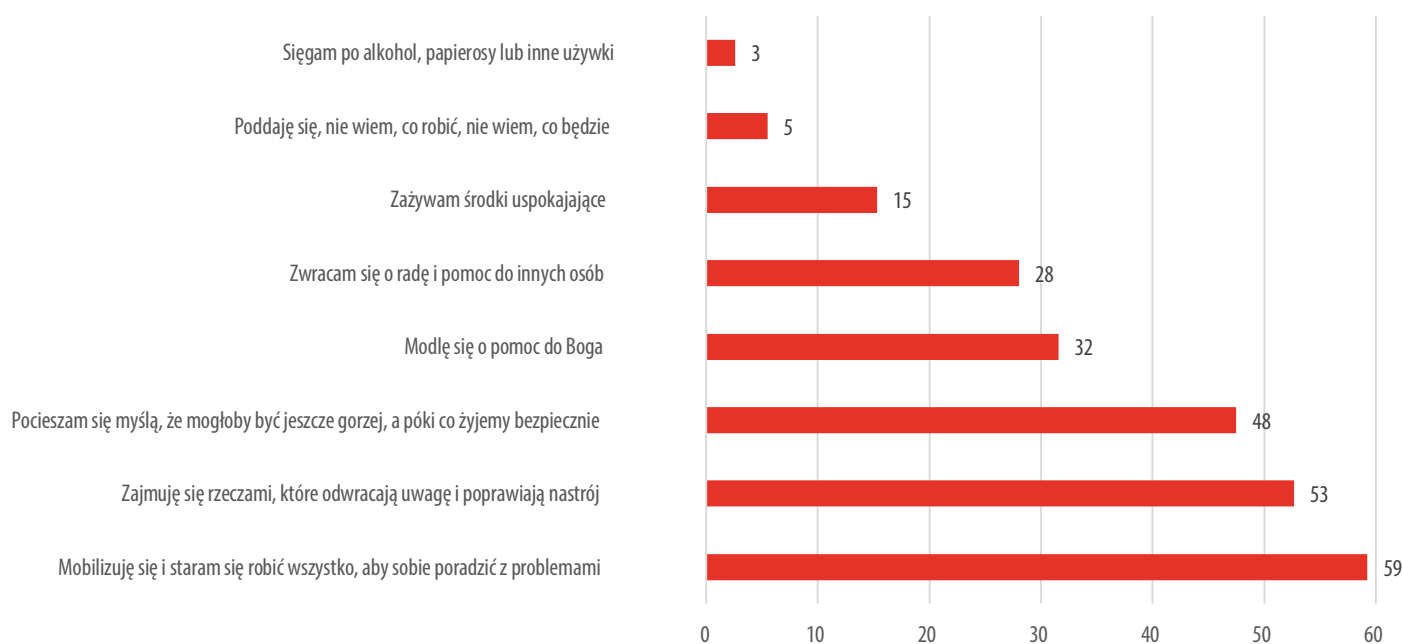
pociesza się myślą, że mogło być jeszcze gorzej, a obecnie są w bezpiecznym miejscu. Nieco ponad jedna trzecia modli się do Boga. Podobny odsetek respondentów zwraca się o pomoc i radę do innych osób. Część z badanych radzi sobie ze stresem za pomocą środków uspokajających. Z rzadka uchodźcy się poddają i nie wiedzą, co robić, oraz sięgają po środki uspokajające.

Analizy pokazują, że strategie zadaniowe są często wspomagane przez emocjonalne. Widzimy też, że działania różnicuje poziom traumy wojennej. Częściej modlą się do Boga respondenci z PTSD (35%) niż ci, którzy go nie mają (21%). Zażywanie środków uspokajających jest częstsze u osób z traumą (19%) niż wśród tych bez traumy (5%). O pocieszaniu się myślą, że mogło być gorzej, częściej mówią ankietowani z traumą (51%) niż bez niej (37%). Widać też, że osoby z wysokim poziomem stresu częściej modlą się do Boga (35%) niż ci niezestresowani (24%). Częściej też respondenci zestresowani zażywają środki uspokajające (19%) niż ci bez stresu (19%). Również pocieszanie się myślą, że mogło być jeszcze gorzej,

jest widoczniejsze u jednostek zestresowanych (51%) niż pozbawionych stresu (41%). Dane wskazują też, że wraz z wyższym poziomem znajomości języka polskiego respondenci częściej stosują strategię mobilizacji (brak znajomości – 48%, słaba znajomość – 60%, dobra znajomość – 67%). Istotne różnice w strategiach zaobserwowano w przypadku płci. Częściej kobiety modliły się o pomoc do Boga (32%) niż mężczyźni (15%). Częściej zażywały środki uspokajające kobiety (16%) niż mężczyźni (5%). Częściej pocieszali się myślą, że mogło być gorzej, mężczyźni (60%) niż kobiety (47%).

Ankietowani starali się też wyrazić swoje problemy adaptacyjne, opisując je. Ułatwiają im adaptację takie zajęcia, jak medytacja, nauka polskiego, praca, oglądanie filmów, psychoterapia, udział w wolontariacie.

Jedna respondentka napisała: „Opiekuję się koleżanką, która kilka dni temu złamała nogę w Polsce i czuje się jeszcze bardziej bezradna niż ja”. Inny wpis: „po przerobieniu lekcji z polskiej szkoły plus lekcje z ukraińskiej nie ma już później czasu na użalanie się nad sobą”.

Wykres 32. Strategie radzenia sobie z problemami (w %)

Kolejna wypowiedź: „Obciążam się nauką i pracą domową”. Inna osoba pisze: „trudno się zmobilizować, gdy syn jest na wojnie”. O kolejnej strategii mówi respondent: „Nieustannie piszę i dzwonię do krewnych, aby poczuli emocjonalną bliskość, a do przyjaciół, którzy zostali na Ukrainie, aby dowiedzieć się, że nic im nie jest”. Ktoś zwraca się w kierunku przyrody: „Patrzę na przyrodę, rysuję, słucham wielu filmów historycznych”. Są i takie

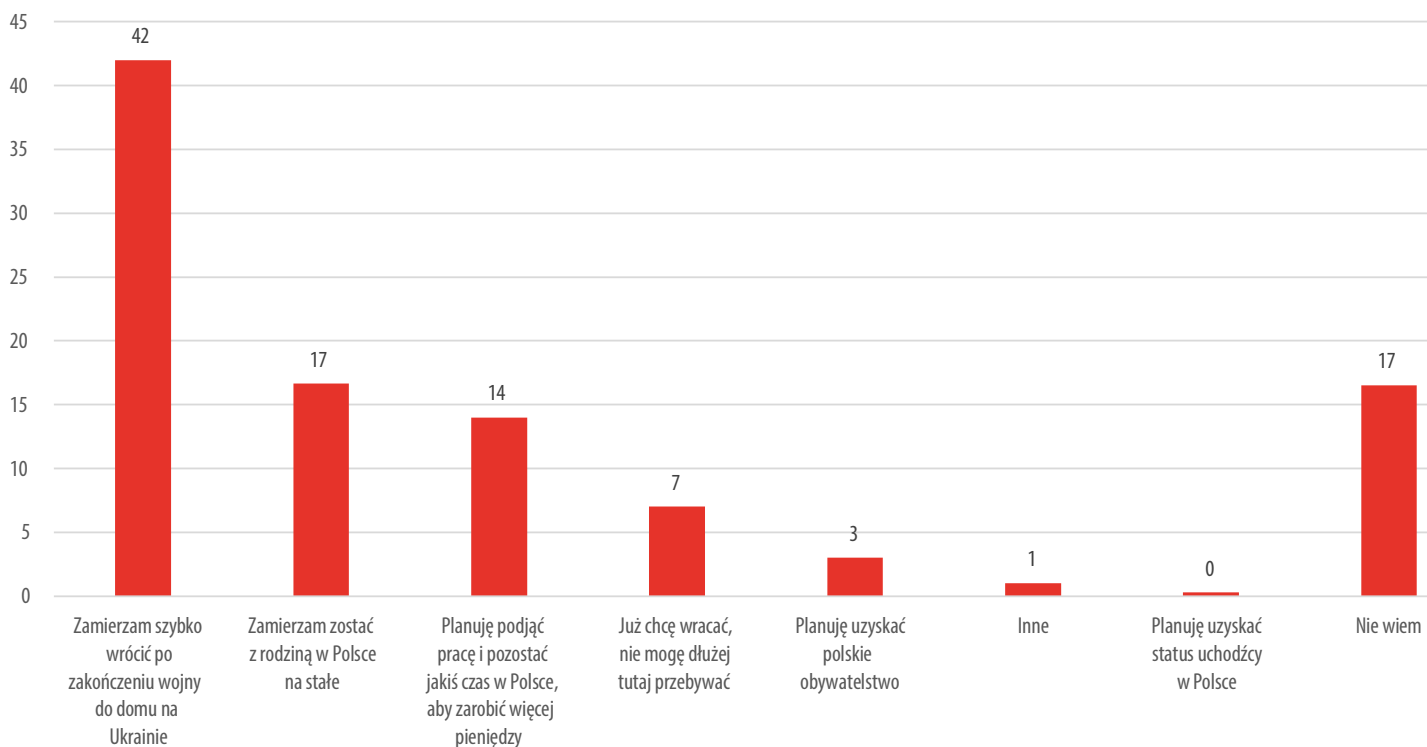
wpisy, które obrazują nienawiść zrodzoną przez napad Rosjan na Ukrainę: „Ściskam męża. Codziennie wysyłam przekleństwa do Kacapów i życzę Putinowi bolesnej śmierci”.

Wypowiedzi te wskazują, że uchodźcy starają się odwracać uwagę od rzeczy nieprzyjemnych i skupiać ją na czymś przyjemnym. Zaangażowanie w różne aktywności prowadzi do poprawy nastroju i odciąża uwagę od wojny.

11. Plany na przyszłość

Na zakończenie analiz dotyczących ukraińskich uchodźców w Polsce zajmijmy się ich zamiarami związanymi z przyszłością. One to, jak wynika z dyskursu prasowego, są ważne zarówno dla polskich, jak i ukraińskich władz (Nowosielska, Otto-Duszczuk 2022). Z jednej strony na wypełnienie luki demograficznej i uzupełnienie brakujących miejsc na rynku pracy przez uchodźców liczy polski rząd. Z drugiej strony na powrót uchodźców do swoich domów liczą ukraińskie władze. Trudno myśleć o odbudowie kraju ze zniszczeń, jeżeli nie wróci z emigracji najbardziej dynamiczna i cechująca się wysokim kapitałem ludzkim część społeczeństwa. Stąd

pytanie o plany życiowe staje się jednym z kluczowych pytań w badaniach uchodźców ukraińskich prowadzonych w Polsce oraz na samej Ukrainie (*Настрої та оцінки українських біженців, що повертаються на Батьківщину (квітень–травень 2022р.)* 2022). Najczęściej respondenci deklarują (wykres 33), że chcą wracać na Ukrainę po skończeniu wojny. Prawie 1/3 z tych, którzy uciekli przed wojną, zamierza zostać w Polsce. Część planuje podjąć pracę, aby zarobić i dopiero wtedy wrócić. Niewielka liczba respondentów chce szybko wracać, ponieważ sytuacja pobytu w Polsce jest dla nich nieznośna. Nie ma praktycznie chętnych na uzyskanie polskiego

Wykres 33. Plany na przyszłość (w %)

obywatelstwa i uzyskanie statusu uchodźcy. Jest też część respondentów, którzy nie wiedzą, co robić, i zapewne swoje decyzje będą podejmować zależnie od tego, co dzieje się na Ukrainie oraz jak ich sytuacja będzie się rozwijać w Polsce.

Biorąc pod uwagę tych, którzy chcieliby wracać, i tych, którzy chcą zostać, możemy powiedzieć, że wracać zamierza 50%, pozostać 32%, a w momencie badań 17% jeszcze nie wiedziało, co zrobi. Warto też dodać, iż respondenci zaznaczali, że wrócą na Ukrainę, „jak się skończy wojna”. Kiedy to jednak nastąpi, trudno jednoznacznie określić.

Analizy pokazują, że częściej zamierzają wracać na Ukrainę respondenci, którzy nie zamierzają się uczyć języka polskiego (82%), niż ci, którzy chcą się go uczyć (44%) lub nie wiedzą, co zrobią (69%). Częściej też zamierzają wracać osoby pracujące zdalnie na Ukrainie (62%) niż niepracujące (45%). Ważnym czynnikiem mającym wpływ na ogólne plany jest też stosunek do pracy w Polsce. Częściej zamierzali wrócić do siebie respondenci, którzy nie mieli w planach szukania pracy w Polsce (77%), niż osoby chcące ją znaleźć (42%). Częściej o powrocie myślą ankietowani nieposyłający dzieci do polskiej szkoły (44%) niż ci, którzy mają dzieci w polskiej szkole (55%). Analogicznie jest z chęcią posyłania dzieci do polskiej szkoły. Wśród chcących to zrobić zamierza wracać 41%, a wśród tych, którzy nie chcą ich posyłać, 62%. Częściej do powrotu są gotowi respondenci z traumą wojenną (53%) niż ci bez traumy (43%).

Starając się dokładniej poznać powody i motywacje powrotu uchodźców na Ukrainę, przeprowadziliśmy analizę jakościową pytania otwartego, w którym wpisywano uzasadnienia swoich decyzji o powrocie.

Najogólniej można stwierdzić, że kilka czynników składa się na ostateczną decyzję o wyjeździe z Polski. Z powrotem na Ukrainę raczej należało się liczyć, ponieważ uchodźcy w pierwszym odruchu chcieli jedynie uciec przed bombami i rosyjskim okupantem, chroniąc się w bezpiecznym miejscu. Oto odpowiedź ilustrująca to stanowisko: „bo Ukraina to moja ojczyzna, mam

tam dom, własny biznes, rodzinę i przyjaciół. Jestem patriotą swojego kraju, wyjechałam tylko z powodu wojny, aby moje pięcioletnie dziecko było bezpieczne”.

Sytuacja uchodźców przebywających na emigracji nie jest łatwa. Niektórzy mierzą się z dylematem, czy wracać, czy zostać: „codziennie myślę o powrocie na Ukrainę. Tam jest mój dom, moja ziemia, moi ludzie, moja rodzina, mój język, moja kultura. Polacy są bardzo przyjaźni, ale nadal jesteśmy tu obcy”. Z cytowanej powyżej odpowiedzi wynika, że mimo wszechstronnej pomocy otrzymywanej ze strony społeczeństwa, samorządów, rządu polskiego obywatele Ukrainy czują się u nas obco.

Głównym motywem powrotu na Ukrainę jest tęsknota za swoim krajem, domem, rodziną, przyjaciółmi. Sentyment jest, by tak rzec, *leitmotivem* powrotu na Ukrainę. Poniższy cytat jest dobrą ilustracją tego stanowiska: „jestem wdzięczna za pomoc Polski, ludzie tutaj są bardzo mili i szczerzy, ale ja chcę wracać do domu, bo tam jest moja rodzina. Kocham swój kraj i tęsknię za ulicami, na których mieszkałam. Chcę być użyteczna dla mojego kraju i brać udział w jego odbudowie. Dziękuję Ci”. Kolejny respondent podkreśla, że: „miłość do domu jest silniejsza niż strach przed wojną”.

Tęsknota przejawia się w kilku formach. Zazwyczaj sentyment wyrażany jest w stosunku do męża, rodziców, przyjaciół, swojej małej i dużej ojczyzny. A tak mówią o tym sentymencie sami respondenci: „tam jest mój dom”, „tam pozostał mój dom, rodzice, przyjaciele, praca, status”.

Jedni mocniej akcentują konieczność powrotu do domu, inni zwracają uwagę na najbliższe osoby pozostawione na Ukrainie. Oto ilustracja tej postawy: „bo tam jest praca i mieszkanie. Tam też został mój mąż”, „tam jest moja rodzina, moje życie”, „tam jest mój mąż, moja rodzina i mój Charków”, „bo zostawiłam nasz dom, rodzinę, majątek”.

Poza wątkiem małej ojczyzny, czyli miejsca zamieszkania, pojawia się też kwestia ojczyzny

ideologicznej: „Ukraina to mój dom, trzeba ją po wojnie odbudować”, „bo tam jest moja ojczyzna”.

Część respondentów swój powrót na Ukrainę motywuje chęcią kontynuowania kariery, powrotu do swojego statusu: „tam rodzina i moja praca”, „tam pozostał mój dom, rodzice, przyjaciele, praca, status”, „Bo bardzo tęsknię za rodziną i przyjaciółmi. Bo cały sprzęt do pracy pozostał w domu”. Jeden z ankietowanych chce kontynuować przerwana karierę: „ponieważ tam są moi krewni, bliscy przyjaciele. Również w tym roku otrzymuję dyplom i planuję odbyć staż”. Inna respondentka zwraca uwagę na pozostawiony majątek: „tam są rodzice, mąż, samochód, własny dom, w którym poważny remont został ukończony. Czyli mamy wszystko, co zdobyliśmy przez lata ciężkiej pracy”. Kolejny badany zwrócił uwagę na niechęć do podejmowania pracy poniżej kwalifikacji: „ponieważ tam jest mój dom, w domu mogę pracować w swojej specjalności, a nie w najtrudniejszych niskopłatnych zawodach”.

Biorąc pod uwagę kulturowe aspekty powrotu do ojczyzny ukraińskich uchodźców, warto jeszcze dodać, że w odpowiedziach pojawił się wątek obcości, bycia innym. Respondenci mają poczucie, że nie pasują do polskiej rzeczywistości. Oto, co mówią: „bo tam jest mój dom. Bo bardzo za nim tęsknię. Bo Polska jest domem dla Polaków i nie mam prawa odwiedzać i zostać tu na zawsze”. Inna wypowiedź wskazuje: „w Polsce wszystko jest obce, chcę pojechać do mojego ojczystego kraju”. Ktoś inny z kolei mówi: „nigdy nie chciałam mieszkać za granicą na stałe”.

Poza motywem kulturowym pojawia się czynnik ekonomiczny. Respondenci zwracają uwagę na trudności związane z utrzymaniem się w Polsce oraz pojawiające się problemy ze znalezieniem pracy. Jeden z badanych zawarł ten problem w jednym słowie, stwierdzając: „drogo”. Starsi Ukraińcy tak uzasadnili chęć powrotu: „tam nasz dom. A mój mąż i ja jesteśmy ukraińskimi emerytami. W Polsce nie będziemy mogli żyć z naszych emerytur”.

Inne wypowiedzi ilustrujące ten problem są następujące: „nie ma pracy, brakuje pieniędzy,

a najbardziej dla bliskich”, „pobyt jest bardzo trudny, brak pieniędzy”, „Wynajęcie domu bez znajomości języka jest bardzo drogie”.

Jeszcze inne osoby zwracały uwagę, że z porównania warunków życia w Polsce i na Ukrainie wynika, że na Ukrainie jest lepiej: „tam jest mi wygodniej”, „zarabiam tam więcej”.

Kolejny głos ilustruje problem braku pracy i trudności z jej znalezieniem: „Nie można znaleźć pracy”. Szczególnie na kłopoty z podjęciem pracy zwracają uwagę kobiety z dziećmi. Oto wypowiedzi egzemplifikujące tę sytuację: „Bardzo trudno jest z pracą, zwłaszcza gdy dziecko cały czas przynosi coś z przedszkola (choroba)”. Inna respondentka wymienia całe spektrum problemów uniemożliwiających pozostanie w Polsce: „pieniądze na noclegi się kończą, punkty pomocy są zamykane (choć prawie nic tam nie dostaliśmy, za mało). Nie mogę znaleźć pracy, bo mam dziecko, a on chodzi do przedszkola, grafik pracy nie jest dogodny dla mnie. Nie znam jeszcze języka, próbuję się uczyć. Praca z dziećmi jest tu nie do pogodzenia”.

Kobiety z dziećmi mają utrudnioną adaptację i poza problemem pogodzenia pracy z opieką nad dziećmi pojawia się dodatkowy kłopot z wynajęciem mieszkania: „bo Polacy nie chcą wynajmować mieszkania matkom z dziećmi z Ukrainy!”, „nie mogę znaleźć pracy i mieszkania, mając dzieci”, „nie mogę znaleźć mieszkania”.

W innych wypowiedziach również widzimy zwrócenie uwagi badanych na ten problem: „nie ma możliwości dalszego wynajmu mieszkania. Właściciel wynajmuje tylko na 2 miesiące, bo pieniądze dostaje od nas i od państwa”. Inna odpowiedź: „ponieważ nie da się żyć wiecznie w cudzej rodzinie, a pracy w Polsce nie ma dla nas, nawet jeśli ją znajdziemy, nie będzie możliwości zapłaty za własne mieszkanie”.

Pojawia się też wśród uzyskanych wypowiedzi motyw związany z imperatywem odbudowy kraju z wojennych zniszczeń. Można poniższe wypowiedzi potraktować jako przejaw patriotyzmu. Ci respondenci wracają do domu, ponieważ: „chcę

wrócić do domu na Ukrainę i wziąć udział w odbudowie mojego rodzinnego miasta”, „Ukraina to mój dom, trzeba ją po wojnie odbudować”, należy „odbudować kraj”. Wiedzą, że ich miejsce jest w ojczyźnie, której należy pomóc w odbudowie: „bo tam jest mój dom, moja rodzina. Bo po wojnie będzie pomoc w odbudowie kraju”.

Jeszcze inni badani piszą, nawiązując do starego przysłowia mówiącego, że wszędzie dobrze, ale w domu najlepiej: „w gościach dobrze, ale w swoim domu lepiej”.

Pojawia się też w odpowiedziach wątek psychologiczny: „tam jest mój dom, moje rzeczy, moje zwykłe życie, psychicznie nie jestem gotowa, by zaczynać wszystko od nowa”. Kolejna ilustracja: „na Ukrainie czuję się szczęśliwa i na swoim miejscu”.

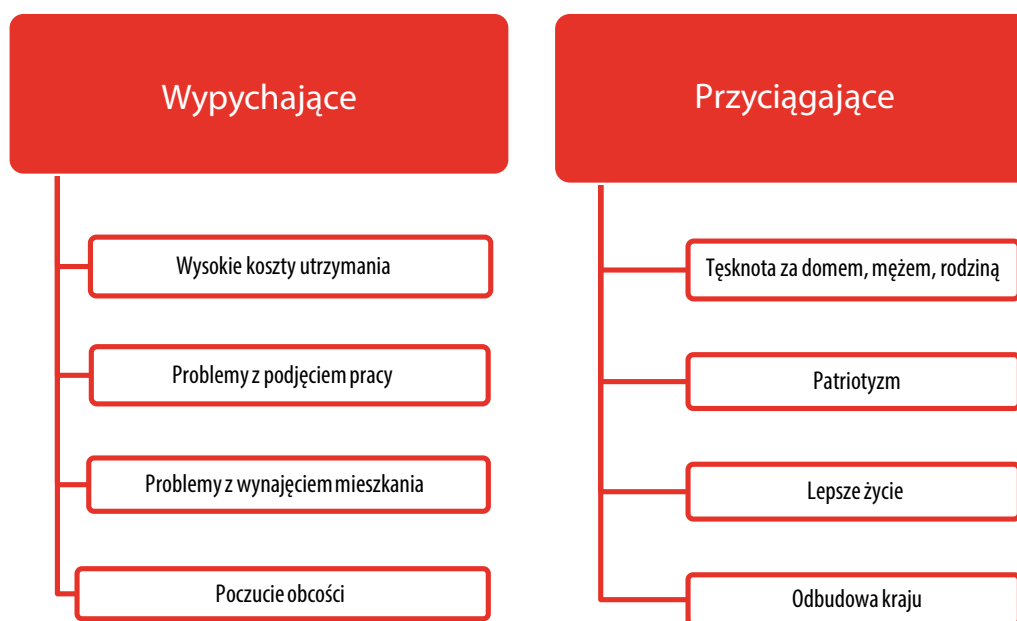
Wśród badanych pojawiły się też odpowiedzi, że ktoś chce wrócić, aby brać udział w pomocy dzieciom poszkodowanym przez wojnę: „planuję pomóc dzieciom, które straciły rodziców”.

Znalazł się też głos uzasadniający i usprawiedliwiający chęć pozostania w Polsce: „kocham Ukrainę, chcę wrócić do domu, ale nie jestem gotowa narażać życia i stanu psychicznego moich

dzieci”. Zatem część respondentów chcących zostać może się kierować troską o najmłodszych.

Warto dodać, że uchodźcy ukraińscy mają świadomość, że ich powrót na Ukrainę jest oczekiwany zarówno przez rodziny, znajomych, jak też przez władze regionalne, państwowe. Jest tworzona presja, aby wracali do siebie i brali udział w odbudowie kraju. Ktoś w ten sposób o tym napisał: „moralnie trudno nie być w domu”.

Podsumowując, należy stwierdzić, że zebrane odpowiedzi można z grubsza podzielić na dwie kategorie: przyciągające vs wypychające (wykres 34). Do powrotu na Ukrainę skłania uchodźców głównie sentyment i patriotyzm. To są te siły, które mocno przyciągają obywateli Ukrainy do swojej ojczyzny. Czynniki wypychające mają charakter ekonomiczno-kulturowy. Jest to poczucie obcości, niedopasowania, nieadekwatności w polskich realiach. Problemy z pracą, wysokie koszty życia, trudności z wynajęciem mieszkania uniemożliwiają dalszy pobyt w Polsce. Okazuje się też, że lepsze życie pod względem kariery, statusu, pozycji respondenci mieli na Ukrainie, a nie każdy jest gotów zaczynać wszystko od nowa w obcym kraju.

Wykres 34. Motywy powrotu na Ukrainę

12. Zakończenie

W momencie ukazania się publikacji część naszych badanych uchodźców z Ukrainy będzie już u siebie w domu. Niestety okres czasu potrzebny na zrobienie badań, ich analizę, przygotowanie raportu zazwyczaj jest znacznie dłuższy niż trwałość badanego fenomenu. Dzisiaj potrzebne są szybkie działania, pozwalające na komunikację wyników szerszej publiczności. Umożliwiają to media oraz portale społecznościowe dla naukowców. Skorzystaliśmy z tej szansy i nasze wyniki zostały opublikowane zaraz po ich uzyskaniu przez polskie, ukraińskie i hiszpańskie media (Nowosielska, Otto-Duszczyk 2022; *Badanie: prawie połowa uchodźców w Polsce chce wrócić na Ukrainę, 17 proc. planuje pozostać* 2022). Została też przygotowana strona projektu na portalu ResearchGate, na której krótki raport opublikowaliśmy po polsku, ukraińsku i angielsku (*War trauma among Ukrainian refugees and its psychosocial conditioning* b.d.).

W niniejszej publikacji zostały zaprezentowane rozkłady procentowe mierzonych zmiennych oraz ich ewentualne korelacje z innymi zmiennymi potraktowanymi jako zmienne niezależne. W odrębnej publikacji będą analizowane odpowiedzi na pytanie o źródła traumy.

Na podstawie uzyskanych odpowiedzi możemy stwierdzić, że badani przez nas uchodźcy z Ukrainy są raczej reprezentacją klasy średniej, która szuka schronienia przed wojną, ostrzałami i rosyjskim najeźdźcą, siejącym zniszczenie. Wybrali Polskę, ponieważ mieli tutaj swoich znajomych oraz rodziny. Posiadane sieci społeczne zadziałały i ułatwiły imigrantom podjęcie decyzji o wyjeździe do Polski. Nie mniej ważne było też to, że Polska jawiła im się jako kraj

podobny pod względem kulturowym i językowym do Ukrainy. Około połowa respondentów miała też wcześniej kontakt z Polską. Zatem w sytuacji zagrożenia swojego życia, czy raczej swoich dzieci, szybko zdecydowali się na opuszczenie kraju w poszukiwaniu bezpiecznej przystani na czas toczącej się wojny.

Większość naszych badanych to kobiety z dziećmi posiadające wyższe wykształcenie. Prawie $\frac{1}{3}$ z nich podejmowała pracę w trybie zdalnym na Ukrainie. Tylko około $\frac{1}{5}$ pracowała w czasie badania, a $\frac{3}{4}$ pracę chciało znaleźć. Badani uchodźcy dość dobrze sobie radzili, przebywając w Polsce. Najczęściej zamieszkiwali w mieszkaniach, domach wynajmowanych przez siebie lub przez kogoś dla nich. Część mieszkała u polskich rodzin. Niewielu mieszkało w miejscach zbiorowego zakwaterowania. Byli też zadowoleni z pomocy udzielanej przez Polskę. Najbardziej zadowoleni byli z wolontariuszy udzielających pomocy na granicy i tych pracujących w punktach recepcyjnych. Najgorzej oceniono odprawę na granicy po ukraińskiej stronie oraz obsługę w polskich urzędach i służbie zdrowia.

Uchodźcy starali się przystosować do nowej sytuacji i skorzystał z możliwości stworzonych przez państwo polskie. Około połowa posyłała dzieci do polskiej szkoły, również około połowa z tych, którzy nie posyłali, zamierzała w przyszłości zapisać swoje dzieci do szkoły w Polsce. O ile około $\frac{1}{5}$ znała polski język, o tyle $\frac{3}{4}$ badanych zamierzało się go uczyć. Większość zadeklarowała zamiar zarejestrowania się bądź też już była zarejestrowana w bazie PESEL, dzięki czemu mogła uzyskać dostęp do świadczeń

społecznych i medycznych. Większość też złożyła bądź zamierza złożyć wnioski o świadczenie społeczne 500+.

Patrząc na te działania jako wskaźniki integracji, można by rzec, iż Ukraińcy uciekający przed wojną dobrze się integrują w Polsce (Plewko 2010, s. 157–180). W wymiarze instytucjonalno-prawnym mają stworzone odpowiednie warunki i w pełni z nich korzystają, np. poprzez uzyskanie numeru PESEL i dostęp do świadczeń społecznych. W wymiarze kulturowym chętnie korzystają z możliwości nauki języka polskiego i polskiej edukacji. O tym, że częściowo Polska jest dla nich dobrym miejscem do życia, świadczy też fakt, że około 1/3 zamierza u nas zostać na dłużej. Natomiast w społecznym kontekście widoczne jest to przez pomoc niesioną przez Polaków. Część z uchodźców została przyjęta w domach, parafiach czy też innych obiektach. Dużo też zrobili pracodawcy zatrudniający Ukraińców jeszcze przed wojną. Oni również postarali się pomóc w ściągnięciu rodzin swoich pracowników i zapewnieniu im schronienia. Pod względem ekonomicznym ci, którzy przyjechali i ulokowali się w dużych miastach, raczej nie należeli do biednych. Korzystali ze swoich zasobów. Część z przybyłych do Polski znalazła pracę. Pod względem przestrzennym też sytuacja wygląda dobrze, ponieważ nie powstały obozy dla uchodźców przy granicy z Ukrainą. Większość z uchodźców po przybyciu do Polski ulokowała się w dużych miastach. Uchodźcy rozproszyli się po różnych dzielnicach, nie zamieszkali w tych najgorszych ani też w blokach komunalnych czy socjalnych. Na bazie powyższych wskaźników można stwierdzić, że część uchodźców, która chce zostać w Polsce, wyjątkowo dobrze integruje się z polskim społeczeństwem. Należy pamiętać, że więcej uchodźców zamierza wrócić do siebie, niż pozostać w Polsce na stałe.

Last but not least to trauma zbiorowa, w jakiej jest dzisiaj ukraińskie społeczeństwo. Wojna oraz jej konsekwencje doprowadziły miliony

Ukraińców do poważnego wstrząsu psychicznego, którego przejawy będą też widoczne na poziomie somatycznym. Prowadzone badania pokazały, że głównym źródłem traumy jest konieczność opuszczenia swojego kraju i rodziny, strach przed ostrzałem i utratą życia lub zranieniem oraz lęk o życie i zdrowie bliskich pozostawionych na Ukrainie. Nie mniej istotne jest tutaj poczucie winy wobec tych, którzy zostali na Ukrainie. Za pomocą skali mierzącej zespół stresu pourazowego odkryliśmy, że około 3/4 ma objawy traumy. Wysoki jest też poziom dystresu psychologicznego wśród badanych uchodźców w Polsce, ale nie tylko tutaj, ponieważ podobne wyniki są prezentowane przez badaczy z Ukrainy (*Настрої та оцінки українських біженців...* 2022; *Львівщина в умовах війни: погляди...* 2022). Napaść rosyjskiego wojska i jego zbrodnicza działalność sprawiły, że ukraińskie społeczeństwo jest pod wpływem skumulowanej traumy. Mamy zakrojoną na szeroką skalę traumę biologiczną, polegającą na mordowaniu, torturowaniu i wyganianiu ze swoich ziem i domów milionów ludzi. Mamy traumę strukturalną, niszczącą dotychczasowe więzi społeczne, gospodarcze. Rozdzielenie rodzin, utrata dorobku życia, utrata pracy to tylko niektóre z jej przejawów. Mamy traumę kulturową. Rosjanie palą ukraińskie książki, na siłę rusyfikują dzieci na terenach okupowanych i celowo niszczą szkoły, muzea, cerkwie. Samą traumą jest już to, że „bratni naród”, za jaki chcą uchodzić, dopuszcza się napaści zbrojnej na niepodległy kraj i dokonuje zbrodni na masową skalę. Wszystkie wymienione przesłanki pozwalają skłaniać się ku tezie, że mamy do czynienia z potężną traumą społeczno-kulturową, włączając w to bez wątpienia traumę psychiczną (Sztompka 2000).

Na koniec należy dodać, że to, jak będzie wyglądała sytuacja ukraińskich uchodźców wojennych w Polsce, zależeć będzie od wydarzeń na wojnie oraz od procesów parametrycznych na świecie. W razie przechylenia się szali zwycię-

stwa na korzyść Ukrainy i wzrostu bezpieczeństwa obywatele Ukrainy powrócą i będą odbudowywać swój kraj z wojennych zniszczeń. W przeciwnym wypadku, gdyby doszło do pogorszenia się sytuacji wojsk ukraińskich i Rosjanie podbijaliby dalsze tereny, należy liczyć się z zaostrzeniem kryzysu migracyjnego i dalszym napływem uchodźców wojennych do Polski. Z badań wynika, że z obwodu lwowskiego w razie pogorszenia się sytuacji na froncie skłonnych jest wyjechać z Ukrainy 62% kobiet, które przybyły tam z innych regionów, a spośród mieszkańców obwodu lwowskiego taką gotowość deklaruje 21%. Zatem, jak widzimy, rozwój sytuacji jest trudny do przewidzenia w tym momencie i zależeć będzie od wielu czynników.

BIBLIOGRAFIA

- Attitudes and Assessments of Ukrainian Refugees Who Return Home (April–May, 2022)*. (2022). Razumkov Centre. <https://razumkov.org.ua/en/sociology/press-releases/attitudes-and-assessments-of-ukrainian-refugees-who-return-home-april-may-2022> (26.05.2022).
- Babbie, E. (2003). *Badania społeczne w praktyce*. Warszawa: PWN.
- Badanie: prawie połowa uchodźców w Polsce chce wrócić na Ukrainę, 17 proc. planuje pozostać*. (2022). Nauka w Polsce. <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C92570%2Cbadanie-prawie-polowa-uchodzcow-w-polsce-chce-wrocic-na-ukraine-17-proc> (10.06.2022).
- Batorski, D., Olcoń-Kubicka, M. (2006). Prowadzenie badań przez internet – podstawowe zagadnienia metodologiczne. *Studia Socjologiczne*, 3, 99–132.
- Coraz więcej obywateli Ukrainy znajduje pracę w Polsce*. (2022). MRiPS. <https://www.gov.pl/web/rodzina/coraz-wiecej-obywateli-ukrainy-znajduje-prace-w-polsce> (1.06.2022).
- Czapiński, J., Panek, T. (red.). (2015). *Diagnoza Społeczna*. Pobrane z: <http://www.diagnoza.com/> (12.06.2022).
- Długosz, P. (2021). *Trauma pandemii COVID-19 w polskim społeczeństwie*. Warszawa: CeDeWu.
- Hollifield, M., Verbillis-Kolp, S., Farmer, B., Toolson, E.C., Woldehaimanot, T., Yamazaki, J., Holland, A., St. Clair, J., SooHoo, J. (2013 Mar-Apr). The Refugee Health Screener-15 (RHS-15): development and validation of an instrument for anxiety, depression, and PTSD in refugees. *Gen Hosp Psychiatry*, 35(2), 202–9. DOI: 10.1016/j.genhosppsy.2012.12.002. Epub 2013 Jan 22. PMID: 23347455.
- Media: Oligarchowie opuszczają Ukrainę prywatnymi samolotami*. (2022). Dziennik Gazeta Prawna. <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8355910,ukraina-oligarchowie-samoloty-achmetow-abramowycz-pinczuk.html> (22.05.2022).
- Nawet milion uchodźców. Polska przygotowuje się na przyjęcie Ukraińców uciekających przed wojną*. (2022). Polskie Radio 24.PL. <https://polskieradio24.pl/5/1222/Artykul/2892340,Nawet-milion-uchodzcow-Polska-przygotowuje-sie-na-przyjecie-Ukraińcow-uciekajacych-przed-wojna> (23.05.2022).
- Nowosielska, P., Otto-Duszczak, P. (2022). *Dla uchodźców z Ukrainy Polska to plan B, wdrożony na czas wojny*. Dziennik Gazeta Prawna. <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8419234,uchodzczy-z-ukrainy-polska-plan-b-na-przeczekanie-rynek-pracy.html> (10.06.2022).
- Plewko, J. (2010). Warunki integracji imigrantów ze społeczeństwem przyjmującym w wybranych krajach Unii Europejskiej. *Roczniki Nauk Społecznych*, 2(38), 157–180.
- Polska podjęła działania na wypadek wojny na Ukrainie. Samorządowcy dostali zadanie!*. (2022). Fakt. <https://www.fakt.pl/polityka/napiecie-na-ukrainie-polska-przygotowuje-sie-na-przyjazd-uchodzcow/qgzdb8c> (23.05.2022).
- Raport o uchodźcach z Ukrainy w największych polskich miastach*. (2022). Centrum Analiz i Badań UMP. <https://metropolie.pl/artykul/miejska-goscinnosc-wielki-wzrost-wyzwania-i-szanse-raport-o-uchodzcach-z-ukrainy-w-najwiekszych-polskich-miastach> (25.05.2022).
- Raport specjalny. Uchodźcy z Ukrainy w Polsce*. (2022). EWL, Studium Europy Wschodniej. Pobrane z: <https://studium.uw.edu.pl/raport-specjalny-uchodzczy-z-ukrainy-w-polsce/> (25.05.2022).
- Rząd przyjął nowelizację ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy – konferencja z udziałem wiceministra Pawła Szefernakera*. (2022). MSWiA. <https://www.gov.pl/web/mswia/rzad-przyjal-nowelizacje-ustawy-o-pomocy-obywatelom-ukrainy--konferencja-z-udzialem-wiceministra-pawla-szefernakera> (3.06.2022).
- Straż Graniczna [@Straz_Graniczna]. (2022, maj 28). *Pomagamy* [Tweet]. Twitter. Pobrane z: https://twitter.com/Straz_Graniczna/status/1530431490584203264?ref_ (23.05.2022).
- Szamański, K. (2022). *PESEL dla uchodźców z Ukrainy. Jak go wyrobić i do czego jest niezbędny?* <https://www.totalmoney.pl/artykuly/pesel-dla-uchodzcow-z-ukrainy-jak-go-wyrobic-i-do-czego-jest-niezbledny> (3.06.2022).
- Sztompka, P. (2000). *Trauma wielkiej zmiany. Społeczne koszty transformacji*. Warszawa: PAN ISP.
- Ukraine Refugee Situation*. (b.d.). Portal Danych Operacyjnych. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (25.05.2022).
- Ukraine Situation: Refugees from Ukraine across Europe – 2022-05-19*. (2022). Portal Danych Operacyjnych. Pobrane z: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/92974> (27.05.2022).
- War trauma among Ukrainian refugees and its psychosocial conditioning*. (b.d.) ResearchGate. Pobrane z: <https://www.researchgate.net/project/War-trauma-among-Ukrainian-refugees-and-its-psychosocial-conditioning> (13.06.2022).
- Wołodko, M. (2022). *100 dni wojny w Ukrainie, 100 dni pomocy z Wrocławia. Kim są uchodźcy we Wrocławiu?* Wrocław.pl. <https://www.wroclaw.pl/dla-mieszkanca/sto-dni-wojny-na-ukrainie-kim-sa-uchodzczy> (26.05.2022).

Wpływ uchodźców z Ukrainy na polską gospodarkę. (2022). ARC Rynek i Opinia. <https://arc.com.pl/wpływ-uchodzców-z-ukrainy-na-polska-gospodarke/> (26.05.2022).

Żółciak, T., Osiecki, G. (2022). *7 procent dzieci i młodzieży w Polsce pochodzi z Ukrainy. Demograficzny portret uchodźców*. Dziennik Gazeta Prawna. https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8420789,ukraincy-w-polsce-demografia-dzieci-i-mlodziez.html?fbclid=IwAR10cqDjkcp1CpHstwhYMe-kqwzCSrJkyyAhgu9Bf2DiPajOD_N_SDt2Xc4 (25.05.2022).

Львівщина в умовах війни: погляди мешканців міст та переселенців (13–23 травня 2022). (2022). Рейтинг. <https://>

ratinggroup.ua/research/regions/lvovschina_v_usloviyah_voyny_vzglyady_zhiteley_gorodov_i_pereselencev_13-23_maya_2022.html (1.06.2022).

Настрої та оцінки українських біженців, що повертаються на Батьківщину (квітень–травень 2022р.). (2022). Разумков Центр. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsivshcho-povertaiutsia-na-batkiyshchynu> (10.06.2022).

УКРАЇНЦІ ТА ВІЙНА. (2022). RFQ@RESEARCH.UA. Pobrane z: https://i-soc.com.ua/assets/files/news/2022/zvit_170422.pdf (26.05.2022).

13. Spis tabel i wykresów

11	Wykres 1. Płeć (w %)
11	Wykres 2. Wiek
12	Wykres 3. Kategorie wiekowe (w %)
12	Wykres 4. Wykształcenie (w %)
13	Wykres 5. Ocena sytuacji materialnej przed wojną na Ukrainie (w %)
13	Wykres 6. Miejsce zamieszkania (w %)
14	Wykres 7. Obwód zamieszkiwania na Ukrainie (w %)
14	Wykres 8. Region zamieszkania na Ukrainie (w %)
15	Tabela 1. Miejscowości, w których przebywają uchodźcy z Ukrainy w Polsce
16	Wykres 9. Okres pobytu w Polsce (w %)
17	Wykres 10. Miejsce zakwaterowania uchodźców z Ukrainy w Polsce (w %)
17	Wykres 11. Czy Polska jest krajem docelowym? (w %)
18	Wykres 12. Preferowane kraje (w %)
18	Wykres 13. Czy był w Polsce przed wojną? (w %)
19	Wykres 14. Poziom znajomości języka polskiego (w %)
20	Wykres 15. Czy planują w przyszłości naukę języka polskiego? (w %)
20	Wykres 16. Sposób uczenia się języka polskiego (w %)
21	Wykres 17. Powody niechęci do podejmowania nauki języka polskiego (w %)
22	Wykres 18. Motywy wyboru Polski na miejsce schronienia (w %)
23	Tabela 2. Ocena pomocy udzielanej uchodźcom
25	Wykres 19. Czy pracuje zdalnie w pracy na Ukrainie? (w %)
26	Wykres 20. Czy pracuje w Polsce? (w %)
26	Wykres 21. Czy zamierza podjąć pracę w Polsce? (w %)
27	Wykres 22. Czy zarejestrował się bądź zamierza zarejestrować w bazie PESEL? (w %)
28	Wykres 23. Czy posiada dzieci? (w %)
28	Wykres 24. Uczestnictwo dzieci uchodźców w zdalnym nauczaniu na Ukrainie (w %)
29	Wykres 25. Uczestnictwo dzieci uchodźców w polskich szkołach (w %)
29	Wykres 26. Czy zamierza wysłać dzieci do polskiej szkoły? (w %)
31	Wykres 27. Chęć skorzystania ze świadczenia społecznego 500+ (w %)
33	Wykres 28. Najgorsze zdarzenia występujące podczas ewakuacji z Ukrainy do Polski (w %)
34	Tabela 3. Symptomy psychosomatyczne (w %)
34	Tabela 4. Symptomy traumy (%)
35	Wykres 29. Przekonanie na temat radzenia sobie z problemami (w %)
35	Wykres 30. Wskaźnik traumy wojennej wśród uchodźców (w %)
36	Wykres 31. Skala dystresu psychologicznego wśród uchodźców
37	Wykres 32. Strategie radzenia sobie z problemami (w %)
39	Wykres 33. Plany na przyszłość (w %)
42	Wykres 34. Motywy powrotu na Ukrainę

Recenzowane opracowanie należy uznać za potrzebne i oczekiwane studium, będące jednocześnie udanym, nowatorskim studium łączącym różne dziedziny wiedzy o imigrantach ukraińskich w Polsce, ich sytuacji społecznej, socjalnej i kulturowej, kondycji psychicznej w sytuacji wojny i niepewności, które może stanowić przykład wzorcowego i profesjonalnego raportu badawczego. Będzie to z pewnością istotna lektura nie tylko dla socjologów i politologów, ale także dla pracowników szeroko rozumianych instytucji pomocy społecznej i wsparcia środowiskowego oraz studentów i pracowników ośrodków akademickich.

dr hab. Krzysztof Czekał, prof. Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie

Raport jest jedną z pierwszych prac w Polsce prezentujących na podstawie wyników przeprowadzonego badania sytuację uchodźców wojennych z Ukrainy, czyli tych Ukraińców, którzy opuścili swój kraj po wybuchu wojny na Ukrainie 24 lutego 2022 roku. To jasno wskazuje na aktualność, ważne znaczenie podejmowanych przez Autorów działań oraz stanowi o wyjątkowości pracy i uzyskanych rezultatów.

dr hab. Roksolana Shvay, prof. Uniwersytetu Narodowego „Politechnika Lwowska”

Autorzy opracowania szczegółowo analizują zagadnienia metodologiczne badań wśród uchodźców, zwracając uwagę na trudności w realizacji wywiadów. Należy zauważyć, że badania zespołu prof. Piotra Długosza są pionierskie w sensie metodologicznym i nawet ten aspekt może być użyteczny dla innych badaczy... Gorąco polecam publikację do druku. Praca jest napisana klarownie i może być bardzo przydatna w praktyce społecznej.

prof. Ilja Kononov, Ługański Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki